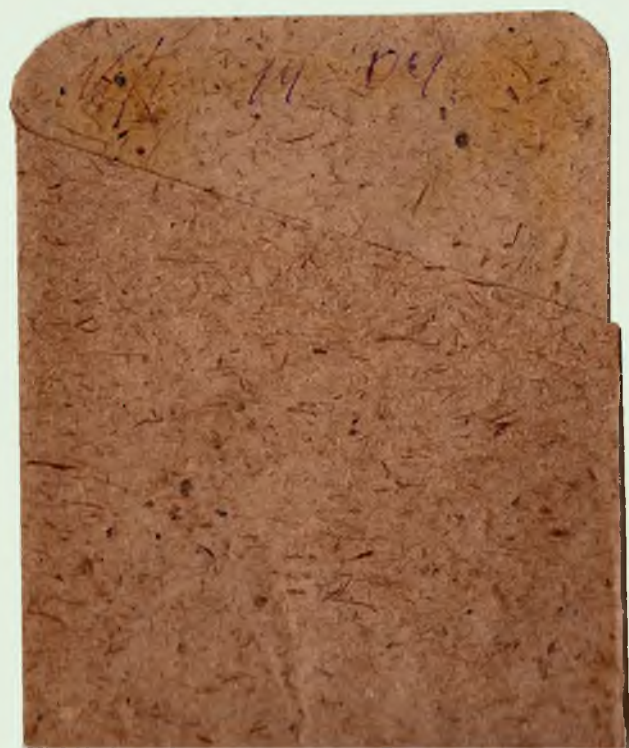

Василий Аюшеев

БИБЛИОТЕКА

Василий Аюшеев

**ӨНХИРХЭН
САХИРНИ**

383127-аг

Улаан-Үдэ
"Буряад үнэн"

1998

Зөв ажилладаг үсэг хэргийг
1998

А 998 Аюшеев В.А. **Сэнхирхэн Сахирни** -
Улаан-Үдэ, "Буряад үнэн", 1998 он - 64 н.

Захаaminaй "Уран Дүшэ" нэгэдэлэй гэшүүн Василий Аюшеев дүрбэн тэгшэ бэлигтэй хүн юм хэн. Гэнтүн аюулһаа наһа бараһанайнь хойно нютагаархидайнь болон аймагай захиргаанай толгойлогшын орлогшоор хүдэлдэг Виктор хүбүүнэйнь оролдолгоор шүлэг, поэмэнүүдэйнь, зүжэг, расказуудайнь энэ суглуулбари хэблэгдэбэ.

Член Закаменского литообъединения "Уран Дүшэ" Василий Аюшеев будучи всесторонне талантливым человеком писал стихи и поэмы, сценки и рассказы, но при жизни не увидел своей книги. Это издание осуществлено усилиями его земляков и его сына Виктора Аюшеева, работающего заместителем главы районной администрации.

ДУУША, ШҮЛЭГШЭ ДҮРБЭН ТЭГШЭ НҮХЭРНАЙ НЭН

Гэнэ оһолдо орожо гэнтын аюулда дайралдаагүй һаа, Василий Арсаланович Аюшеев мүнөө жэл, 1998 оной намар, 65 наһанайнгаа оёе олон нүхэдөөрөө, "Уран Дүшынгөө" гэшүүдтэй, гэр бүлэтээе, аха дүүнэртээе тэмдэглэхэ байгаа.

Тээд, хайшан гэхэбши даа? Саһаань урда бэлиг шадабарингаа түлэг һалбаржа байха үедэ, саашанхи жэлнүүдтээ хэхээр ехэ ажалнуудые түсэблэжэ ябаһаар гэнтын аюулда дайрагдажа, маанадтаяа хахасаһаар 1998 оной июлиин 10-да эгсэ жэл болобо.

Василий Арсаланович Захааминай "Уран Дүшэ" нэгэдэлэй гэшүүн, поэт, прозаик, драматург, олон шүлэгүүдэй, поэмэнүүдэй автор, "Ажалай туг" газетын штатнабэшэ корреспондент, Захааминай бэлигтэй уран зохёолшодой нэгэн байһан. Василий Арсалановичтаяа хахасаха үедөө "Уран Дүшэ" нэгэдэлээрхин, "Ажалай туг" редакциин ажалшад хэһэн ажалыень сэгнэжэ, бэшэһэн зохёолнуудыень согсолжо, шэлэгдэмэл зохёолнуудайнь суглуулбари ном болгожо хэблүүлхэ гэжэ шиидхэбэри абаһан байгаабди. Тэрэ шиидхэбэриие дүүргэнгээ нүхэрэйнгөө дурасхаалые мүнхэлжэ, олон тоото гар бэшэгүүдые болон газетэ, сэтгүүлнүүдтэшье гаргадаһан шүлэгүүдынь, поэмэнүүдые, сценкэнүүдынь бүридхэжэ, "Сэнхирхэн Сахирни" гэжэ нэрэтэй зохёолнуудайнь ном "Буряад үнэн" газетын хэблэлэй таһагай, тэрэнэй хүтэлбэрилэгшэ, Василий Арсалановичын үнинэй нүхэр Лобсон Тапхаевай туһаар хэблэгдэхэ болобо. Энэ номые хэблэлдэ бэлэдхэлдэ "Ажалай туг" газетын хүдэмэрилэгшэд, "Уран Дүшэ" нэгэдэлэй гэшүүд Сэнгэ Ринчинов, Сэсэг Хойлокова, Валентина Бадмажапова, Максим Цыренов, бэшэшье олон нүхэдынь, үхибүүдынь, онсолон хэлэхэдэ, Виктор Васильевич, наһанайнь хани нүхэр Матрена Нимбуевна гэгшэд үнэн сэдхэлхээ халуун аша туһаа хүргөө.

Тиимэ дээрэһээ, би энэ номой согсолбориие хүтэлбэрилхэн хадаа дээрэ дурдагдаһан хүнүүдтэ Василий Арсалановичын гэр бүлын, үхибүүдһэнь, шотагайнь зоной ба өөрынгөө зүгһөө халуун баярые хүргэнэб.

Хэлэгдэжэ байгаа энэ оролто үгэ соо Василий Арсалановичын зохёолнуудые шүүмжэлхэ гү, али шэнжэлхэ гэхэн һэдэлгэ бэшэ. Харин шэнжэлэл, шүүмжэлэлгын һанамжа амяараа энээхэн урда хэлэлгын хэһэг соо багтахаар бэшэ, нилээн томо статья байха ёһотой.

Минии ганса онсолон тэмдэглэхэ гэхэн юумэмни гэбэл: Василий Арсаланович - эдир наһанһаань нүхэсэһэн үнэн сэхэ нүхэрни гэшэ. һүүлшынь үдэр болотор бэе бээдэ айшалалдажа, аяга сайгаа, хүндынгөө духаряа хубаалсажа ябаабди. Үнэн сэхэ нүхэрөө саһаань урда

алдажархиһандаа зүрхэ сэдхэлһи дундаршоод, голхоржо ябаһамни мэдэжэ. Тиигэбэшье, һайн һанаатай, һайхан сэдхэлтэй, бэлигтэй зохёолшо, шүлэгшэ нүхэртэй байһандаа омогорхожо ябаха ёһотойб.

В.А.Аюшеев 1933 ондо Ехэ-Сахир тосхондо малша айлайда түрөө. 1955 ондо Ехэ-Сахирай дунда һургуули дүүргээд, гурбан жэлэй туршада сэрэгэй албанда ябажа ерээ. 1961-64 онуудта соёл гэгээрэлэй училищидэ һуража, театральна коллективой режиссер гэхэн мэргэжэлтэй болоод, тоонто нютагтаа бусажа, соёлой байшангые даагшаар үни удаан саг соо хүдэлөө.

Василий Арсаланович ганса мэргэжэлээрээл хүдэлөөд ябаа бэшэ: нютаг соогоо уран модошо үзүүр дархашуулай нэгэн бэлэй. Техникэ һайн мэдэхэ механизатор, жолоошоноор үни сагта хүдэлжэ, холын газарһаа үнэтэй сэнтэй ашаа тээбэри зөөгөөдшье туршаа. Алишье үедэ аргын лэ байгаа һаа, нютагаархиндаа, түрэл гарбалдаа, нүхэдтөө туһалхал гэжэ оролдодог, үбгэд хүгшэдөө хүндэлхэ, залуушуултай шадабари, мэдэсээ хубаалдаха, нюуха, нөөхэ юумэгүй, биһи, үгыгөө хөөрэхэ - иимэл һайн зантай хүн бэлэй. Василий Арсалановичымнай аманшье, бэшэмэлшье хэлэн тэгшэ, уран хурса, уян нугархай һэн. Буряад хэлэндээ бэрхэ һэн хадаа ходоодоо найр нааданай удмарша, хурим түрын түрүү ябадаг байгаа. Поэтическэ уян хэлэтэйһээ гадна, хүнэй зүрхэ сэдхэл, нюдэнэй нөлбосо татасатайгаар хонгёо һайхан хоолойгоор буряад арадай, мүнөө үеын дуунуудые хангиурдахадань, нютаг зонийн ямараар баясадаг һэм. Соёлойнгоо байшангай ендэр дээрэһээ гү, али түрэ найрай үедэ өөрынгөө юрөөл-дуунуудые, зохёолнуудые, шог ёгто сценкэнүүдые шадамар бэрхээр гүйсэдхэхэдэнь, улад зонийн дээдын сэгнэлтэ болгон ёһотой үндэр магтаал-шагналда хүртөөдэг һэн. Үшөө нэгэ ялас гэмэ бэлигын гэхэдэ, түрэл арадайнгаа гурим, заншал, түүхэ домог эрхим һайнаар мэдэдэг байгаа. Энэ гүнзгы мэдэсэн зохёохы ажалдань, соёлой байшангые даагшаар хүдэлжэ байхадаа олон ниитын найр нааданай элдэбын сценаринуудые бэшэхэдэнь, одоо гоё түлхисэ боложо үгэхэһөө гадна, табан үхибүүдэ багаһаан абан буряад заншалаараа хүмүүжүүлжэ табиһаниинь эрдэм номтойшье, ажалша бэрхэ хүнүүд боложо, тосхон соогоошье, аймагтаашье олоной түлөө аша үрэтэйгөөр хүдэлжэ ябанад.

Василий Арсаланович бүри бага наһанһаа шүлэг, дуунуудые зохёодог, газетэ, журналнууд соогуур зохёолнуудаа хэды олооршье хэблүүлээ һаа, ном болгохоёо оролдоогүй, "биб" гэжэ бээрхээгүй юм. Гар бэшэгүүдээ ябталжа, дахин, дахин шүүмжэлжэ, хэблэдэ эльгээхынгээ урда тээ намдаа уншажа үгэдэг заншалтай һэн. Тиигэхэдэнь одоол һанаа сэдхэлһинь дүүрэн ханадаг һэн хаш гэжэ би багсаадаг һэм. Өөрөө өөртөө, өөрынгөө зохёолдо үсэд шанга эрилтэ табидаг байһыень үшөө дахин дабтая.

Энэ номдо эдир залуу наһандаа эхилжэ бэшэһэн дуран, эхэ нютаг,

тоонто тухайгаа, магтан дуулаханг уянгынь шүлэгүүд, сэдхэлэйм налгай үедэ сэсэгтэл мүндэлхэн шүлэгүүднi гэхэн түрүүшынньше, һүүлшынньше жэлнүүдтэ бэшэгдэхэн ажабайдал, ажал хүдэлмэри, гүрэн түрэ, хуули засаг тухай зохёолнууд, мүн богониһон шүлэгүүдынь оруулагдаа.

Прозоор бэшэгдэхэн богони зүжэгүүд болон шог расказуудынь мүн номой нэгэ хэнэг болоо. Һүүлшын 1996-97 онуудта зохёогдоһон "Саг тухай соненүүд", "Далай тухай поэмэ" гэхэн хоёр ехэ зохёол оруулагдаа. Энэ хоёр поэмэ бэшэгдэхэн маяг хэлбэрээрээ, удхаараа эгээл бэлиг шадабариинь дээдэ шатын зохёолнууд гэжэ тоологдохоор. Буряад поэзиин гурим, дүрим, сохилто, толгой холболгоһоо эхилээд гүйсэд тооной сахигдаа. Илангаяа "Саг тухай соненүүд" гээшэнь сонет хэбээр бэшэгдээ. Эдэ хоёр поэмэ номой ехэншэ хубиие эзэлнэ.

Зузаан бэшэшье хаа, барюубшатайхан энээхэн номые олон уншагшадайнгаа анхаралда табижа, шэхэнэй шэмэг, сээжын домог болохо бээ гэжэ найдаад, "Ажалай туг" газетын редакци "Уран Дүшэ" нэгэдэлэй гэшүүд Василий Арсаланович Аюшеев нүхэрэйнгөө дурасхаалые мүнхэрүүлхэ гэхэн өөһэдынгөө үүргые дүүргэбэ гэжэ тоолоё. Мүнгэнэй талаар туһалхан аймагай захиргаанда, бэшэшье нүхэдтэ үнэн зүрхэнэй баяр хүргэнэбди.

*Владимир Данжалов,
"Уран Дүшэ" нэгэдэлэй гэшүүн.*

Сахирай гунда нургуулин 8-хи "б" класс.

1952-53 оной нуралсалай жэл.

Василий Аюшеев дээгүүр зэргэдэ зүүн гарһаа хоёрдохинь байна.

ШҮЛЭГҮҮД

ТУВИ ДЭЭРЭ ОНСОХОН
ТҮРЭХЭН ДАЙДАМ ГАНСАХАН

ЗАХААМИН НЮТАГ

Тураг ангай эбэртэл халаатажа,
Тужа хүбшэ тулан жиигээд,
Сэлэнгын эрье дэрлэн хуняаж,
Зэдын гол зэдэлэн тэнийгээ.

Орёо хабшал, орёл хабсагай
Орёон ошоһон Зэдын урасхал
Доошолхо бүрээ дошхон габшагай
Долгёор бусалан зэрэлгээ татадаг.

Уулын үндэрһөө бугын урамдаан
Уран Дүшэһөө шэнхинээ татажа
Байһан шэнги, шэхэнэй һонорто
Байгаали дүүрэн зэдэлэн тарадаг.

Харгы хүндэлэн хаажа хунаһан
Харсаагай дабаан, Хайса-Гол
Замай холье залган угтажа,
Захааминай нютагай эхи табидаг.

Үүдээ дэлижэ, оршон тэнийһэн
Үлэгшэн, Сээжэ хормой нютагтай,
Уула хадынгаа дунда налайһан
Утаата, Далахай - хоймор нютагтай,

Заха хизаараа уулаараа халхалһан
Захаамин дайдын түхэл шэнжые
Дундуурнь гаража, дуулгаараа зэдэлһэн
Дууень шагнажа мэдэлтэй юумэл даа.

Толотомо сагаан хизаарһаа эхитэй
Торгон дайдын зулай болоһон
Уран Душын угалзаар шэмээтэй
Уулата Захаамин нютаг юумэл даа.

Һаншаг сагаан Захаамин дайдын
Һахюуһан мэтэ Үндэр баабайц,
Зэдын нюрганай, Хамар Дабаанай
Холын сууряанда шүтэн ябаарай.

Урай холоһоо уг гарбалтай
Улад зоной тоонто болоһон,
Тала дайдын зураг - адуу малтай
Таряаша, ажалша зоной нютаг юм.

САХИРНИ

Үри хүүгэдтэмни байшан үршөөхэ

Үндэр хайхан шэнэнхэдтэй,

Үри хүүгэдтэмни жаргал юрөөхэ

Үндэр буурал үбгэдтэй

Үлзы сагаан Сахирамни.

Нахяа хүтэлөөр халхяа туужа,

Набшаһата ойгоо намхалзуулан,

Эрьһэн наранай элшээр буужа,

Ерэн хабараа хабархуулан

Ехэ сагаан Сахирни.

Хангай дүүрэн адуун хүрэгтэй

Хадануудаа долгёор татаһан,

Зэдэлэн татаа солгёон урадхал -

Зэдэ голой зэлэтэ утаһан -

Зэрэлгээ сагаан Сахирни.

Эжы, аба хоёроо хүндэлөөд,

Иимэл хайханаар ханагша,

Дуһал мэтэ түржэ мүндэлөөд,

Дурлан, дуулан ябагша

Дуулгата сагаан Сахирни.

УРАН ДҮШЭ

Сэхэ замаар Байгалаа зорингүй,

Сэлэнгэ мүрэнтэй уулзан ошохоор

Захаамин дайдаһаа эхи абажа,

Замдаа шуумайһан Зэдэ голнай.

Уран Дүшэ, Уран Дүшэ

Урасхалынь үршөөн табяа.

Уран Дүшэ, Уран Дүшэ

Урамдажа үдэшөөл даа.

Уран Дүшынгөө соло дуудаха

Уран үгэтэй хүбүүд, басагаднай

Уян гуурһанай үзүүр хурсадхажа,

Оюун бэлигээ нэгэдхэнхэй.

Уран Дүшэ, Уран Дүшэ,

Уран үгын удха нэмээ.

Уран, Дүшэ, Уран Дүшэ

Дуран тухай дууень шэмээ.

Уран Дүшынгөө нэрье үргэн,

Уужамхан Бурядай тайгын аялгаар

Дуулимхан талынь дүүргэн дуулахаа

Дуулин зорёолши, Зэдэмни.

Амар мэндэ, "Уран Дүшэ",
Агаар дүүрэн сууряатаарай.
Амар мэндэ, "Уран Дүшэ",
Аяар холуур наяраарай.

УЛХАНСАГАЙ АРШААН

Улаан будамал шулуудтай
Улхансагай аршаан.
Нюрга татахан шугытай
Нарин арюун аршаан.

Үргэн талын дундахана
Үршөөгдэһэн аршаанай
Оршон байдал зэдэлгэн,
Борохон хүхы донгодоно.

Хүхэ үнгөөр хульбэрэн,
Хүхын дуугаар хүгжэмдэн,
Улад зоноо угтадаг
Улхансагай аршаан.

Дүрбэн тээһээн дэлээтэй
Арбан зугы угтахадаа,
Юрын зоние эмнэхээр
Юрөөгдэһэн байгаа даа.

Эмтэй домтой булагуудынь,
Энгэр сэлюу сөөрэмүүдынь
Бузар гарай булангиргүй
Газар - далай эхитэй байдаг.

МАНАЙ ЗАХААМИН

Буряад дайдынгаа хаанань
Оршодог юм Захаамин?
Байгалай Урда-Сарьдагай саанань
Хадалиг дайда -манай Захаамин,
Хойто талаһаань мундарганууд хаабал,
Заабол манай Захаамин.
Монголой хилэ урда захаарнь
Гараһан байбал, манай Захаамин.
Байгал далайтай залгаа амин -
Зэдын эхин - манай Захаамин.

Дууша, дархаша угсаатанай гуламта,
Дуулгата найхан Захаамин тоонто,
Ендэр тэнюун үндэр дайда
Ерэнэн айлшадаа угтажа байдаг.

БОДОЛ

Үбэлэй хүйтэндэ ууралтан,
Сахир голоор сайраба.
Үглөөнэй наранаар дуурахан
Сахиоур мүшэд хайлаба.
 Үдэр, хүнээр эрьелдэн,
 Сагнай иигэжэ үнгэрнэ.
 Үбэл, хабараар нэлгэлдэн,
 Сахаригтажа жэнгирнэ.

Үбэлэй хүни ялардаг
Сахиоур сагаан ододой,
Үдэшэ бүри тодордог
Сохом тэдэл мүшэдэй
 Жама тодо эрьесэ -
 Замбуулинай табиса.

САХИР ГОЛ

Сагаахан шулуугаар миралзахан
Сахир голойм арюухан ухан.
Хүбөө эрьеынь шэмэглэнэн
Хүдөө талын шэрэнги, хуһан.
 Зунай ерэхэдэ зурагжахан
 Зулгы урин үнгэтэ талам.
 найхан үеэр ханагдахан
 харуулхан миши залуу наһан.
Залуухан наһым шэмэглэнэн
Залиршагүй дулаахан наран.
Замайм холье зорилсоһон
Заяанайм нүхэрэй нангин дуран.

НЮТАГАЙМНАЙ ДАНГИНА

Нюур шарай сэлмэгхэн
Нютагаймнай дангина.
Даб дээрэ гүлмэрхэн

Дангинахан, дангина.
Ехын ехэ харалгаар
Онсо болоо бэшэ юм.
Ерэн юһэн басагадһаа
Гансань үлөө бэшэ юм.

Нарин үндэр бөөндэнь
Нарһан модон харагдаа.
Сэбэр һайхан шарайдань
Сэсэгэй үнгэ зурагдаа.
Нуур далайн долгиндол
Нугархайхан дангина.
Хуур бариһан хургадгал
Хүхюүтэйхэн дангина.

Наадан дээрээ түрүүтэй,
Нүхэд соогоо хүхюүтэй,
Ургы залуу наһандаа
Зулгы зандаа ябаг даа.

Нюур шарай сэлмэгхэн
Нугархайхан дангина
Мүнгэн сэнхэг хэдэрһэн
Хуһан модон шэнги лэ.
Нуур далайн долгиндол
Нугархайхан дангина.
Хуур бариһан хургадгал,
Хүхюүтэйхэн дангина.

МИНИИ БУРХАДНИ

Түрэл газар, түрэхэн дайдамни,
Түлижэ һууһан гэр, гуламтамни,
Хада уула, хангай тайгамни,
Хаан Хурмаста, Баян Согтомни.

Буянта сагаан аба, эжымни,
Гуламта дулаан уг гарбални,
Сэдьхэл налгай үбгэд, хүгшэдни,
Сэбэр сэгсэ үетэн нүхэдни.

Угым залгажа ургаһан үринэрни,
Урмым заһажа ябадаг ахаймни,
Гэгээн сагаан гэрэлтэ нарамни,
Эгээл нангин эдэл - минии бурхадни.

СЭДЬХЭЛЭЙМ НАЛГАЙ ҮЕДЭ
СЭСЭГТЭЛ МҮНДЭЛХЭН ШҮЛЭГҮҮДНИ

ШЭНЭ ЖЭЛ УГТУУЛАН

Шэрүүн хүйтэн жабарнай
Шэнэ жэлдээ аалимхан.
Жэл соо хэһэн ажалнай
Жэшээ болоод саашалхань.
Ерэхэ жэлээ угтажа,
Ехэ баяр эхилэнхэй.
Ошоһон жэлээ магтажа,
Омог зугаа дэлгэрэнхэй.
Табан хушуу малнууднай
Талын зураг болонхай.
Тайгые дүүрэн ангууднай
Хангайн шэмэг болонхой.
Нютагаймнай шэнжэниинь
Нюрга татаһан хадануудһаа.
Нуга таряалангай үнгэниинь
Нугархай хүбүүдэй гарнуудһаа.
Бүтээһэн, хэһэн ажалнай
Бүгэдын найраар дэлбэрдэг.
Суутай, дуутай зугаамнай
Сууряаниинь болоод зэдэлдэг
Шэнэ жэлэй баярые
Шэмэглэжэ ябалтай.
Ажал жаргал хоёрые
Арьбадхажа хуултай.
Тэниглэн тэгшэ тулгатай
Энхэ һайхан хуудалнай
Амгалан тайбан юрөөлтэй,
Мүнхэ байха болтогой.

УУЛЗАЛГАНУУДАЙ УДХА

Эдир залуу наһамнай
Эгээшье холодоогүй гэжэ хэлэлтэй.
Үетэн ябаһан нүхэднай.
Үсөөржэл байһаниинь шаналалтай.
Сугтаа мүнхэрхэ бэшэбди -
Суглараад хуухамнай хэрэгтэй даа.
Дуугаа, зугаагаа ямбалжа,
Духаряатай хуухамнай бэлэгтэй даа.

Аяга, табагай үнэн шэнжэнь
Эдээтэй, ундатай хүндэһөө.
Аятай дүхэригэй үлхөө хэнжэнь
Эбтэй нүхэдэй мэндэһээ.
Мэндэ ябаһамнай - уулзалга,
Мүнхэ байхын юрөөл болоһой.
Мэндэсэ хэлсэхэмнай - амаршалга,
Мүрлэһэн зүргэмнай харлажа байһай.
Алишые дайдаар таранхай наа,
Айлшад боложо уулзагша.
хайхан гоёхон хүбүүд, басагадаараа
Гайхан, шагнан һуугшаб.
һонин, һонин ябадалаа
һанан, һанан зугаалалдаад,
Эльгэ хатан эгшэтэрээ
Энеэлдэн шууягшад.
Сэнгэжэ, хүхижэ сэдхэлээ ханахамнай
Сэгнэшэгүй нэгэ хоол юм байн.
Нүхэдэйнгөө дунда һуужа шадахамнай
Нэрэ хүндын дохёо юм байн.

НАЙДАЛ

Холынгоо харгыда мордоходоо,
Хүлэгтөө найдангүй яахабши даа?
Үтэлхын шэнжэтэй болоходоо,
Үринэртөө найдангүй яахабши даа?
Баабайнгаа хүрэгэй адуунһаа
Барижа унаһан хүлэг юм.
Энхэргэн зангынь һануулдаг
Эжыһээм юрөөлтэй үринэр юм.

ХУҢАН МОДОН

Хун шубуунай үдэн шэнги
Хуһан модо һанагшаб.
Хурдан мориной шэхэн шэнги
Хурса намааень харагшаб.
Хүбшэ тайгын сагаан сэдхэл
Хүнгэн бээдээ шэнгээһэн шэнги.
Намарай үедэ алтан намаагаа
Нарата дайдадаа бэлэглэһэн шэнги.
һайн модон, һайхан модон,
Ойн одон - хуһан модон.

ХЭРБЭЭ...

Хэрбэээ
Хэн нэгэээ
Шагнаагүй хадаш,
Залуугайш омогорхол
Залагдахаа болихо.
Хэрбэээ
Хэлэһэн үгэээ
Мэдэрээгүй хадаш,
Хэзээ нэгэтэ
Ойлгогдохоо болихо.
Хэрбэээ
Хайран бэээ
Гамнаагүй хадаш,
Эсэгыншни нэрэһээ
Эхилжэ муудаха.
Хэрбэээ
Нангин дурая
Нарилаагүй хадаш,
Эжэл нүхэрэйш
Эльгэн шамда хүйтэрхэ.
Хэрбэээ
Эхэ, эсэгэээ
Энхэрээгүй хадаш,
Дураа гутажа,
Дуугүйхэнөөр үтэлхэ.

БЭЛШЭРЭЙ БАЙШАН

Батчирай хуушан
Бэлшэрэй байшан
Буянтай гээшэнь -
Зундаа үбһэшэн,
Үбэлдөө түлэшэн.
Гансал пезшэнь
Ядаруу гээшэнь.
Утаагаа дээшэнь
Ууяса шэдээшэнь
Болоол юм даа.
Заһаха тээшэнь
"Дүүмэдлээшэн"
Дүтэ наашашье,

Дүтэлүүрнээ саашашье
Үгыл юм ха даа.

НАМАРАЙ ТАЙГА

Энэ жэлдэ
Элбэг олзо
Шаргалтаа намар -
Алтан намаа
Хүдөө хангай
Одоол ангай
Хүндэ манан
Хүнгэн саһан
Тайгын һонин
Тайлбари болон

хүдөө баян гэлсэнэ,
хүбшын аян хэлсэнэ.
ара үнгөө һэлгэнэ,
ангуушадтаа дэлгэнэ.
хүйтэ татан амилна,
алтан һормо эхилнэ.
үүлэн болоод эрьенэ, -
зөөлэн хүнжэл бэлдэнэ.
сагаан хуудаһан ирагдаа,
ангай мурнууд харагдаа.

*Сахирай хургуули.
Дундахи зэргэдэ баруун гарһаа нэгэдэхинь В.Аюшеев.*

*Василий түрүүшын партага гараа үргэнхэй хууна.
10 класс. 1955 он.*

САХИРАЙ ДУНДА НУРГУУЛИ

Наһанайм эгээл наруули
Үе сагай үнгэрхэн
Сахирай дунда нургуули
Сарюун дуунайм эхин юм.
Шэжэр шэрүүн алта,гуули
Сэдьхэлдэмни шудхаһан
Сахирай дунда нургуули
Саашалһан замайм удха юм.
Хэрбээз һунгуули
Хэдэн байшангуудта болог даа,
Сахирайнгаа дунда нургуули
Саарһан дээрэ үлээхэб даа.
Үлзы дулаан түрэхэн гэрэйм
Үргэлжэлэл болоһон нургуулим.
Нара угтан ошоһон замайм
Эхи табиһан нургуулим.
Хонхын дуугаар жэнгирэн,
Ходол досоом дуулагша.
Сонхын галаар жэрэлзэн,
Сахираа хүрэхэдэм дуудагша.
Багшанарайнгаа нургаал үргэхэн
Баянхан ашаатай хүнби.
Дайнай һүүлдэ дүүргэхэн
Дальбараануудай нэгэнби.

УГАЙ ЗАЛГАА

Хүршынхимнай хүбүүтэй боложо,
Хүхюун зугаа дэлгэнхэй.
Түрэлгын гэрһээ мүнөө ержэ,
Түрэл хүнүүд сугларанхай.
Басагадайнгаа олохондо
Баабай юрэдөөл дуугай хэн.
Уг залгаха утаһанда
Уялаа хүлээжэл ябадаг хэн.
Зали дулаан гуламтаниинь
Залгаатаяа болобо даа.
Абын ханаан одоол тэнюун-
Ашын заяан энэл даа.

ТҮНХЭН НЮТАГАЙ УРАГУУДТА

Түрүүшынхиеэ Түнхэн ошоходоо,
Түрэ бүтээжэ хүрөө хэм.
Тырхеев Гомбо таабайнда
Тэрхэгэр хүн ороо хэм.
Хэнгэргэ голой үер шэнги
Хэмгүй ехэ хүдэлөөн болоо.
Уран Дүшын урам шэнги
Уран дуунай эдэлээн эхилээ.
һүн далай мэтэ унда
һаба дүүрэн халижа дэбэрээ.
һүмбэр уула мэтэ хүндэ
Табаг, аягаар дүүрээ.
Ямба ехэтэй хүндэ дээрэ
Ябаһан замаа алдахаар лэ хэн.
Хэрэг зоригой бүтээсэ дээрэ
Хэлэхэ үгээсэ мартахаар лэ хэн.
Тэрэ сагни холохон ошоо,
Тэдэ хүүгэдни олон болоо.
Сэдьхэл зүрхым баярлуулжа,
Сэбэр сэгсэ ябагшад.
Тэрэ сагым һануулжа,
Тэбхэр тэгшэ һуугшад.
Мүнгэн дуулгата Хангайда
Мүргэжэ гэртээ бусаа хэм.
Түнхэн нютагай урагуудта
Үнэн зүрхэниһөөн баясаа хэм.

СССР-эй УНАХАДА

Хадагалжа ябаһан түүхымнай хуудаһанууд
Хахараад, таһараад хаягдаба.
"Эбтэйбди" гэдэг зоной нуудалнууд
Эбдэрээд, шуһатаад эхилбэ.
Далай ехэ бэрхэшээл
Далан жэлдэ дабагдаа.
Эрын соло эрхэ бэшээр
Энэл сагта харагдаа.
Тайлбаригүй байдалай харгы
Таабари болоод үлэхэ гү?
"Тайбан" гэдэг найдалай ургы
Тала дайдаараа задарха гү?
Найдал этигэл хоёрни
Найма арбаар үдхэгдөөд,
Сэнгээр эрьежэ наярна,
Сэдьхэл соомни хүрмэлдөөд,
Хамтын нуудалда дадаһан зондо
Харгыгаа олодхохо муу шэнги.
Гүрэн түрээс үргэхын орондо
Үлмэрэй тэнэгээр хомхойрхохо шэнги.
Газар, тэнгэридээ мүргэбэл,
Гарасань альга шэмэглэхэл,
Тэрэнээ зондо хүргэбэл,
Түрэ гүрэн үргэгдэхэл.

ХҮН, НАМАЙЕ БҮ СОХИИШ

Хүн, намайе бү сохииш,
Хүлэгтөө хүрэхэ шадал орхииш.
Зэмэгүй хадаа шамайе би гуйнаб,
Зэрлиг бэшэдэш ойлгуулхаа һананаб.
Хүн, намайе бү сохииш,
Хүрьһэтэ газар бү шуһадыш.
Адхарһан шуһамнай далай болохоор,
Алууһан хүнүүднай дайда хушахаар.
Хүн, намайе бү сохииш,
Хүрьһэтэ дайдаяа шэртэжэ һурыш.
һүниин бүрүүлэй һүнэнэн шэнги
һүлэмхи харасаар бү гэтыш.
Хүн, хэниишье бү сохииш,
Эблэрүүлжэ бажууха
Эрэ хүндэ хургад бии.
Энцэгүйгөөр ажаһууха
Эхэ,эсэгийн захяа бии.

ДУУЛГЫН СУУРЯА ДУУЛАНАБ

Нюдэнэй харасаар хизаарлагдажа,
Нютагай хүбшэргэйн хилэ табяад,
Огторгойн үнгөөр хазаарлагдажа,
Оршон тойроной агаарта тараад,
Дуунай аялгаар зэдэлхэн хизаар
Дуулга гэгдэдэг байгаа юм даа.
Тайгын гүн соо дуулдахадал гэхэдэнь,
Түүхын хуудаһа түүрээһэн шэнги,
Холын сагай сууряа асархадань,
Хонхын дуугаар жэнгириһэн шэнги,
Дуулгын сууряа дууланаб шэхэндээ,
Дуугынь дууряан дууланаб оиндоо.
Аяар холуур соностон ерэдэг дуун
Аялгаар дүүрэн байхань хаанаһааб?
Агаар дамжан уулын нюрга хадуун,
Алас ошохо абяаснь тодон саанаһаа
Дуулгын сууряан зэдэлхэн зандаа
Дуун боложо тарадаг юм даа.

ТҮРЭНЭН ҮДЭР

Урилдан, хубарилдан үнгэрхэн үдэрнүүд
Утаһан шэнги уялаатай гээшэ ха.
Түхэрээн жэлэй үдэрнүүд сооһоо
Түрэнэн үдэр уялаа гээшэ ха.
Газарайнгаа хүрьһэ гэшхэжэ ябахадаа,
Гарбалайнгаа халаатай залгаа болонош.
Онсо наһанайш түрэнэн үдэр лэ.
Түрэнэн үдэрэйнгөө үглөөнэй нарые
Түлиһэн галайнгаа утаагаар угтаарай.
Эжы, абынгаа энхэ нарые
Энэл үдэрэй эхиндэ һанаарай.
Гамнаха, хадаглаха хүнүүдэй нэрэнүүд
Гансахан наһанда гайхамаар үсөөхэн.
Энхэргэн сэдхэлдээ, эльгэн соогоо
Энэл нэрээ гамнажа ябаарай.

МЭНДЭЛ НАЛИРХАБ

Түбшэн хангайгаа
Түшэжэ унахаяа
 нэгэшье сухаригшагүйб.
Түрэл угаймни
Түгэсхэлэй хаяа
 гэжэшье ханагшагүйб.
Наһанайм үргэлжэлэл
Наранай эрьесэдэл.
 үрэ хүүгэдтэйм
Хабарай сэсэглэл,
Намарай үрэжэл
 шэнги холбоотой.
Залиршагүй нэрэ,
Заяа хубитайдаа
 хосорол үгыб.
Зааханһаань сахиха
Замайнгаа һахиюлтайда
 мэндэл һалирхаб.

БУРЯАД ХЭЛЭН

Урйад, дуудаад ерэдэггүй
Бурйад хэлэн гээшэл даа.
Суугай соло эридэггүй
Дуугай хэлэн гээшэл даа.
Урай холын домогһоо
Утаһа татан сууряатаһан
Аман үгын булагһаа
Арьбажаһан бурйад хэлэн.
Мүнгэн дуулгын аялгатай
Хүнгэн хэлэн юумэл даа.
Хуурша, дуушын шэмэлгэтэй
Хурса хэлэн юумэл даа.
Хэлэн,хэлэн! Бурйад хэлэн,
Хэр олон үнгэтэйбши?
Һолонгын үнгэ тооложо шада,
Талынгаа үнгэ нэмээд мэдэ!
Хэлэн,хэлэн! Үгы, Бурйад хэлэн.
Хэр гүнзэгы удхатайбши?
Хара сагаан хоёр үнгэ
Хаража илгаад,ойндоо худха.
һара, нара барихан шэнги
һаруултаха минии удха.

ҮРЭЭЛ

Нютагаймнай зон
Нюур шарай сэбэр,
Нюрга бэе тэнюун,
hanaa бодол найхан,
Сэдьхэл бодол сэлмэг,
Таабай, төөбиинэрэйнгээ
Тахильнь үргэжэ,
Баабай, эжынэрэйнгээ
Бурхандань мүргэжэ,
Буряд зонгоёо
Булта хамта
Нэрэгэй, солотой
Хүбүүд,басагадтай,
Норьемэ, хүүемэ
Найр наадатай,
Табан хушуу малай эзэн,
Тала дайда, нютагайнгаа эзэн,
Урдынгаа заншалай
Утаһа сэсэглүүлжэ,
Угайнгаа гарбалай
худаһые сасаглуулжа,
Хаана холоһоо нааша
Харалтатай,сахилтатай
Хамагаараа амгалан тайбан
нуужа байхатнай болтогой!

"УРАН ДҮШЭ" НЭГЭДЭЛ

Уула хадынгаа хоорондуурһаа
Урижа, дуудажа нэгэ үдэр
Уулзаа, нэгэдээ бэшэл даа
"Уран Дүшэ" нэгэдэл.
Жалга хүндыһөө сугларһан
Жаахан горходой уһандал
Урасхал абан саашалһан
"Уран Дүшэ" нэгэдэл.
Шэлбүүһээ унаһан шэрэнги
Шэнги шэрүүн шүлэгтэй
Хүбүүд анхан тэсэнги
"Хүдэлжэ" эхилһэн түүхэтэй.
Алишье хэрэгтэ илгаагүй
Алһи ябахаар дүүлһэдэжэ,

Хожомдодоггүй басагадай
Холидоһониинь гайхалгүй.
Буряад хэлээ түүрээхэ
Булта дуратай хүнүүдэй
Уула хүлдэтэй гуламта -
"Уран Дүшэ" нэгэдэл.

МАРТЫН 8-наар

"Уран Дүшынгөө"
Урихан басагадта
Уран үгынгөө
Гүрэлөө томожо,
Гарай бэшэшье наа, -
Сэдьхэлэй нэмэг,
Ганса эшэшье наань -
Энээхэн шүлэг
Бэлэг болгон,
Эртын наранаар,
Мартын найманаар
Хүргэхэ ханалтай
Хүсэл табижа,
Амгалан найраартнай
Амаршалжа,
Нютагайнгаа хиидүүдгэ
Наманшалжа,
Сэдьхэл ханаагаар
Сэлмэг, тэноун,
Сэбэр шарайгаар
Сэгсэ хүхиоун
Гэшхэлжэ ябахытнай
Сэдьхэлһээн хүсөөд,
Гуурһанайнгаа хiorабал,
Гуниг бү татагты,
Дуранайнгаа дуурабал,
Дуугаараа һэрээгты.
Шүүһэтэйхэн үгэнүүд
Шүрэтэжэ һубариг лэ,
Шүлэгэйтнай мүнүүд
Шүүдэртэжэ ялараг лэ, -
Гэжэ юрөөгөөд
Гэртээ үлэбэб.

*«Уран Дүшэ» - уулын нэрэ зүүһэн Захааминай
аймагай уран зохёолой нэгдэгэл*

НЮТАГАЙНГАА ПОЭДУУД ТУХАЙ ҺАНАМЖА

БАДМА ШОЙДОКОВИЧТО

Хүндэтэ Бадма Шойдоков,
Хэзээ нэгэтэ уулзахаяа найдахаб.
Мүнөө болотор танихагүйдөө голхорноб.
Шэхээ табижа, шүлэгөөртнай олохол хаб.

ЦЫБИКЖАП ЦЫДЕНОВИЧТЭ

Найдапов гэжэ фамилия
Найданаб болгыт гэн гэлэйб,
Би харин Василия
Баашха болгохо байһан бэлэйб.
Нэрэ хүндэмнай харгы замдамнай,
Түрэ найрташ түшэлгэ байна даа.
Эхэ, эсэгэмнай энэ наһандамнай
Эрэ хүндэ тулга байн даа.

АЮУША ДОНОЕВТО

Адууша хүбүүнэй дуушань
Аюушада ямар хамаатайб?
Һонюуша ябахата муу бэшэ -
һаял мэдэһэн зугаатайб.
Адууша хүбүүнэй дуушань
Аюушаджа юушһье бэшэ.
Шэбэртын горхо шөнхинүүлээд,
Шэрэнги соогуур табяа гээшэ.

ВЛАДИМИР ДАНЖАЛОВТА

Заахаг, ехэшье шүлэгүүдынь
Захаһаань эхилжэ уншабаб.
Орёо дошһон үгэнүүдынь
Оло дахин шэижэбэб.
Шүлэг сэгнэхэ шадални
Шүүмжэлэгшэдһээ ондоо юм.
Володя тухай бодолни -
Захааминай Согто Номтоев.

НИКОЛАЙ ШАБАЕВТА

Шүлэгыньһье уншаагүйб,
Шүлэгшэл юм Шабаев.
"Үнэн" газетын хуудаһые

Үдхэн үгөөр шабаа юм.
Иигээд саашаа ябаа хаа,
Эрхим гэжэ ханахаб даа.
Газетэнүүды шабаа даа,
Гаража "Байгалда" хүрэхэ даа.

НАДЕЖДА ШАГДУРОВАДА

Надя, Шагдурова Надимнай
Наһанайм залууе хануулаа.
Алишье сагта наадамнай -
"Наадан дээрээ хоюулаа".
Шэлбэхэе унаһан шэрэнги
Шэнги бидэнэр шүлэгтэй.
Зүлгэ ногоон шэнги
Зөөлэн шүлэг хэрэгтэй.

САГААЛГАНААР... ДАХИН НҮХЭДТӨӨ

БАДМА ШОЙДОКОВИЧТО

Альгаа дэлгэн золгохо,
Аха заха таабайдаа
Сагаан харын мэндые
Саарһааршье хаа, хүргэнэб.

ЦЫБИКЖАП НАЙДАНОВТА

Дүршэлтэй, дүршэлгүйшье
"Дүшөөрхимнай" урдаа хаража,
Найдажа ябаха хүниинь
Найданов Цыбикжаб гээшэл даа.

ХАНДАЖАБ ДАМПИЛОВАДА

Зэргэлжэ ябаха нүхэдэй олондо
Зэдэ голынгоо урасхалда
"Уран Дүшынгөө" хуудаһые
Урадхажал байгаарай.

АЮУША ДОНОВТО

Жаран жэлэйнгээ найрые
Жаран үдэр тэмдэглээлд,
Суг нүхэдөө хүндэлжэ,
Суглархадань байһанш болоо даа.

ВЛАДИМИР ДАНЖАЛОВТА

Критик болооб гээд лэ,

Нытик бү ябаарай.
Алдуу мандаш байхал даа,
Алад гарангүй захаарай.

МАКСИМ ЦЫРЕНОВИЧТЭ

Сагаан харамнай
Сахиуусымнай дээрэ үргэг.
Нохой жэлнай
Номерымнай олон болгог.

БУЛТАНДА

Наһатай, залуутай
Наадатай, хүхиутэй
Нүхэдөө ханаад,
Нүгөөдээ таалаад,
Сагаалганаа
Улаан наранаар
Бултаараа
Угтаарайт!

БОГОНИ МҮРНҮҮД

Хоб ехэдэбэл,
Зон муудаха.
наһаан ехэдэбэл,
Зан муудаха.

Уян сэдхэл байгаа наа,
Буян мэдэржэ магадгүйш.
Баян хэдышье байгаа наа,
Баяр бэдэржэ олохогүйш.

Үрэгүй газар -
Түрэ, үгы.
Түрэгүй газар -
Нэрэгүй.

Хүнэй шуһан уһан бэшэ -
Хүүгэдэйнь һудаһаар тарадаг юм.
Нэгэ наһан саһан бэшэ -
Нэрһи түлөө гамнадаг юм.

Хүниие хэлэхэнь

Хүхын дуун.
Өөрын хэлэхэдэ,
Бухын дуун.

Малай шэмэ -
хэлэн дээрээ.
Хүнэй шэмэ -
хэрэг дээрээ.

Хэлэхэ юумэниинь -
ёгтолохо, шоглохо.
Хэхэ юумэниинь -
ёборхо, шодарха.

Ажал гэхэдэ, аниһан нюдэн,
Абаха гэхэдэ, шонын шүдэн.

ДАЛААД ОНОЙ ҮЗЭГДЭЛНҮҮД

КОМСОМОЛШУУДА (Зарим нэгэндэ ааб гаа)

Түрэнэн үдэрөө тэмдэглээд,
Төөбиин пенси бү хана.
Ажал дээрээ хэнтэглээд,
Абын эрхэ бү боло.

АНГУУШАДТА

Хэрмэ, булган муу нобиндоо
Хэбтэхэ унтахаа болёо хүниндөө.
Үхибүүднээн фонариинь абагты,
Үдэр хүнигүй агнагты.

ХАРГЫШАДТА

Хүдэр техникын аргые
Хүсэндэнь хүргэнэгүй бэшэ гүт?
Хүрзөөр хэһэн харгые
Хүсэд заһанагүй бэшэ гүт?

АРХИНШАДТА

Аарса уубал,
Арбан табан хоног садхалан.
Архи уубал,
Арбан табан сүүдхэ үлэсхэлэн.

ДОЯР ХҮБҮҮНЭИ ДУУН

Наалишан, наалишан алдартайб даа,
намгадтай хампаани ажалтайб даа.
Эхнэрнүүд эбтэй бол, шангал байн даа,
Эршүүлхээ дутуугүй гэхээр байн даа.

Табанхан жэлэйнгээ түсэбье
Таанадтай мұрысэнэб, бардам хүбүүд.
Дояркад барандаа арсахагүйл даа,
Далаархи намгаднишье хойнтохогүйл даа.

ЗУНАИ ҮДЭШЫН ЗУРАГ

Сэлмэг үдэшэ ойн талмайда
Сэсэг набшын үнгэ найхан.
Залуу наһанай эбтэй золтойдо
Зугаа дуунай аялга найхан.

Дуугүй нангин дуран нэрэе гү -
Дүүрэн аялгаар тойрон бадараа.
Золтой найхан жаргал ерээ гү -
Замхаад дууниинь дахин захалаа.

Үүлэгүй сэлмэг тэнгэрийн хизаарта
Үдэшын наран хурсадан энеэнэ.
Холын халхин тунгалаг агаарта
Хоншуу үнэр тараан үлээнэ.

Саагуур холуур, модной дундуур
Сагаан мүнгэн утаһа татажа,
Үдэрэй түгэсэхын тэмдэг үгөөд,
Үглөө эрьехээр наран оробо.

ЗАХЯА

Утынгаа харгыда мордоходоо,
Унаган хүлэгтөө найдаарай.
Уулзаха нүхэртоо зориходоо,
Ушархал байһандаа найдаарай.

Үргэнхэн харгыда гарахадаа,
Үдэрэй найниие мэдээрэй.
Үөлхөл гансадаа хүрэхэдөө,
Үндэрэн ууладань шүтөөрэй.

ҮХИБҮҮДТЭ БЭЛЭГ

Үгэшгүй бэлэг -
Үхибүүгтэ шүлэг
Өөхэдөө шэлэг,
Өөршөөжэ хэлэг.

ХАБАР БОЛОО

Алаг туун
ерэлэй -
Хабарай дуун
эхилээ.

Борбилоонууд
суглараад,
Сонхо дээгүүр
ёохорлоо.
Боорини саһан
мултараад,
Уһан болоод
горхолоо.

Хүйтэн хурьһэ
нэбтэрээд,
Хүхэ ургы
дэлгэрээ.
Хүүгэд тойрон
дэбхэрээд,
Хөөршөөн, эльбэн,
энхэрээ.
Хабар болоо-
ногоороо.
Шубууд ерээ олоороо.

ТАБА САГАА

Номгон зөөлэн
Ногоон соогуур
Талые хээлэн,
Таран ургаа
Таба сагаа,
Таба сагаа сэсэгүүд.

Табан халаа,
Сагаан залаа -
Таба сагаа,
Талын шэмэг
Болон ургаа
Таба сагаа сэсэгхэн.

ХАСУУРИ

Сахир голойм
Хоёр эрьеэр
нууринууд шадарнай
Хасууринууд.

Хурсахан узууртай
Нарихан зүүтэй
Изагуур мүнхэ
Хасуури юм лэ.

Энэ гэлдэн,
Шэнэ жэлдэ
Хасууринууды
асарнабди.

Гэртээ асаржа,
нүртэй шэмэдэг
Жэгтэй иимэ
Угтай модон юм.

ҮБЭЛЭЙ ААША

Шугы соогуур
Шуурган шурган
Эшхэрээ,
Алад саагуур
Аяг гарган
Гэшхэлээ.

Гэшхэлээ гү,-
Хараагүйб,
Бургаһад лэ
Тэршэлээ.
Гэртэм намай
Намнаа гү,
Гэгтэ шэхым
Шэмхэлээ.

Үбэлэй ааша,
Ойлгооб,
Үтэр саашаа
Тэршэлээ.

САНЫН МҮРӨӨР

Сарья болон
Саашаа ошолон
Санын мурөөр шамданаб.
Хүхюу олон
Хүүгэдэй байһан
Хүдөө тээшэ яаранаб.

Хүлһэ дуһаан
Хүрэжэ ерэнэм
Хүбүүд, басагад шууяна.
Шанха урдаһаам
Шармайн ябаһан
Шадалгүй зариман мухарина.

Уян санын
Улань ульгам,
Уруудам руу шангадана.
Нюур хасарым
Нюуса алыган
Нюдарһан шэнги үзэгдэнэ.

ШЭНЭ ЖЭЛЭЙ ЁЛКОДО

"Шэлбүүһэ намһаа бү эри", -
Гэһэн шэнгээр хасуури
Нугархайхан гараараа
Нюурым шэрбээд гасаалаа.

Ёлкодо ерэнэндээ
Ёлохоошые мартаалби,
Үхибүүдһээ эшэнэндээ
Үшөө ехээр муудаалби.

Дэмы гэнтэ муудаалби,
Дары түргэн үнгэрөө.
Ёохор хатар наадаалди,
Ёлкомнишые үнгэ ороо.

САҺАН

1.

Дээрэнһээ дахалдан,
Доошоо буужа,
Агаарта аһалдан,
Аалихан унаһа.

Хатаһан ногооной -
Хагда нюужа,

Хэргүй хүнжэлөөр
Хэргы хушана.

2.

Газаа хүгиндөө
Зузаан хүнжэл
Хэнинь дэлгээд,
Хайшаа ошобоб?

Алха бүхэндөө
Адаг тэмдэг
Ошонон тээшээл
Орхёод ябанаб.

3

Зөөлэн саһа
Үүлэн намдаа
Дүүрэн дэлгэжэ
Үгөө ха юм даа.

ЭНЭЭГЭЭБ

Гайхал үгы юумэл даа,
Гансаараал энээгэб.
Улаан малаан үнээгээ
Дулаан далһаань гаргахадам.
Пас, пас гүүлэжэрхёо,
Тарган табэг табижархёо.
Олон табэг түүхэм даа,
Сабшалан дээрээ зүүхэм даа.

ЭЖЫДЭЭ ТУҢАЛНАБ

Эжымнай амарна,
Эгэшэ шорой хамана.
Бишье баһа туһалнаб,
Булта сөсөг уһалнаб.

Тугалнуудаа гансаараа
Туужа гэртээ асарнаб.
Түлээгээ самсаараа
Түргэн гараад оруулнаб.

Эгэшэдээ номоо заалгахаб,
Эжыдээ хэлээд наадахаб.
Эжыдээ мүнөө туһалхаб,
Абадаа хожом туһалхаб

НАМАР

Ямар жэгтэй намар бэ?
Ябууд үүлээр манарба.
Газаа гэнтэ хүйтэрбэ,
Газар дайда уйтарба.

Үтэр наран гараарай,
Үхибүүды хараарай.
Дуугайханаар ерээрэй,
Дулааханаар шараарай.

ХАРИУУ

Хармаан соомни
Хахархай хууданууд
Ходол ябадаг.

Тэрээн дээрэм
Хээлэнэн мүнүүд
Дүүрэн байдаг.
Харааар нуугараа
болохоор юумэ
Обёордогби.

Шүүртэ шүүжэ,
Шүлэг болгожо
Зохёодогби.

Иигээд хэлэхэдэ,
Шүүгээд бэшэхэдэ
бэлэхэн даа.

Хэлэндэ хүрэмэ
"Үнгын үрмэ"
Бэдэрхэм даа.

ШОГ ДУУН

Үндэр хадын оройгоор
Үүрэй наран бултайгаа.
Һубарилдан үхибүүд
Һургуули тээшээ урилдаа.

Гансал үндэр Бадмамнай
Гараа дэлгээд унташоо.
Һанаан зүүдэн хоёрһоо
Һажажа ябааар хойнгошоо.

ДАЛАЙ ТУХАЙ ПОЭМЭ

УРИД ХЭЛЭХЭ ҮГЭ

Хагда ногооной үртэмые дахажа,
Хада талынгаа бүгшэмые барижа,
Бугын дуунаар намаржаандаа ородог,
Бухын дуунаар хабаржаандаа ородог
Байхан зоной эрдэни зэндэмэни -
Байгал далай эльгэ зүрхэндэмни,
Дуулажа ябадаг дуун соомни,
Дуураад халидаг дуран соомни.

* * *

Сэдьхэлээ хүдэлгэн Байгалаа хүрэжэ,
Эрьедэнь зогсоноб.
Сэлмэг тэнгэри нараа үргэжэ,
Элшэдэнь һогтоноб.
Сэлмэг наратай үдэр бэлэй...
Сээжээ дэлээд,
Сэнхир хүхэ урдамни далай,
Байгал далай!
Номгон даруу сэнхир хизаараар
Ногоорон хүхэрнэ.
Тунга тайгын тунгалаг агаараар
Дүүрэн халюурна.
Гараа дэлгэжэ, доро дохин
Баяраа хүргэнэб.
Газар дайда огторгойдо дахин,
Дахин дохибоб.
Саанаһаа нааша долгинууд ержэ,
Эрьедээ шэнгэнэ.
Сагаан хадагаар угтаба гэжэ
Сэдьхэлни хүлгэнэ.
Алтан шаргал элшынь эльбэжэ,
Альгаа жэгнэнэб.
Аятай зөөлэн долгиинь зүһэжэ,
Баяртай сэнгэнэб.
Хүнгэн морёор хүрэжэ ерэлсэһэн
Хоёр жааханай
Баяр шарайдань багтахаа болёо һэн.
Яахамнайб,
Дураараа болог. Далай умбажа,
Дулаан уһандань
Дары түргэн дадан сэнгэжэ,
Хүхинэбди долгиңдонь.
Иимэ зурагаар угтаа бэлэй
Түрүүн намай,
Хүрэжэ золгохо ехэ хүсэлэй
Хүсэн бээлэн дүүрэлэй.

Энэ сагаа мүнөөшье хоюулан
Мартаагүй зандаа,
Гарахаар бэлэмди хэниишье дахуулан
Тэрэ замдаа.

* * *

Хүдөөгэй хүнэй далай тухай
Хүсэд түүрээхэ хэсүүл ааб даа.
Нютагай дайда, нуга тохойн
Нюусынь үшөө олохоор ааб даа.
Залуугай тэнгээр аяглаһаар
Замай холые алад гарашабаб.
Сэдьхэл соохи хүгжэмэй аялгаар
Сэбэр саарһа эрээлжэ туршанаб.

ДУРАН ТУХАЙ ДУУН

Дуран тухай
Наран тухай,
Дуранай найхан
Сэсэг тухай,
Дайда тухай,
Далай тухай,
Дуугаа эхилнэб,
Дуугаа дууланаб.
Дуран соогоо далайн дуһал
Дайдын сэсэг хоёртойб.
Дуун соохи дуранайм худал
Наранай элшын ульһатай.

* * *

Дууһан шамда үгтэхэ
Дулаан сээжэээ дэлгэһэн
Дуранай сэсэг тухайда
Дуугай яажа ябалтайб?
Хүгжэм соогуур хүгжэжэ,
Хүхын дуунаар сэнгэһэн
Дуранай сэсэг тухайда
Дуулажа ябахандаа жаргалтайб.
Далай ехэ дуранһаа
Дайда дүүрэн ябанабди.
Галай халуун ульһанһаа
Газар дээрэ үдэнэбди.
Дүрбэн сэхэ буланта
Дүүрэн гэрэй шэнжые
Аба, эжын гуламта
Арьбадхахадаа сэнтэй юм.
Ага, Хори, Алайрай,
Ази түбииш болог даа,
Түрэ хуримай найрай
Түүрээлгэниинь ехэл даа.
Уужам огторгойн наран доогуур,
Уудам дэлхэйн нгоруу дээгүүр

Утаа манаяа татагхай,
Ураг эльгэн болонхой
Газар дэлхэй түбэрүүлхээр
Түмэн зоноо урижа,
Түрэ найраар нэрьенхэй
Абын нангиш гуламтын
Алдар соло дуудалтай,
Эжын энхэ нэрые
Эндэл нэрлэн дуулалтай.

ЭСЭГЫН ГУЛАМТА

Баруун хажуу бариган
Багахан Хужартын дободо
Дангай үбгэнэй зухалан
Нара угтан байдаг хэн.
Голоо үгсөөд үбэлжөөниинь
Гурбан модоной зайда хэн.
Дангай үбгэнэй үргөөниинь
Дал хототой байдаг хэн.

Дарагар томо бэстэйдэнь
Дангай гэдэг байгаа.
Гарбалайнь дүрбэн үеые
Ганса хүбүүн залгаа.
Үгынь тоолохо болоо хаа,
Удаан саг хэрэгтэй,
Удхынь ойлгуулха болоо хаа,
Ута зугаа хэлэлтэй.
Дүрбэн үеын саана хэн.
(Жарган нууха сагынь энэ)
хойно угай Хуртагын
набанаадха гэшэ шэнэ
Гуламта Сахир нютагта
Гал тахин зохёожо,
Шэнүүхэнэй Хандулматай
Шэнээр түбхинэн нуурижаа юм.

Зай, нигээд, барандаа
Дангай үбгэнэй зухаланда,
Юрэдөөл, ошоё даа.
Баран айлшад сугларанхай,
Басагад, бэрээдүүд гүйдэнэ.
Томоотойшуул лаб нуунхай.
Тогоошод лэ үймэлдэнэ.
Хурим түрөөр нэрьежэ,
Хужартын добо доголгон,
Дангай Субаан гэрлэжэ,
Дайда дүүрэн наярба.
Добын эрид эрмэгээр

Дорогоо дээшэнь тэгшэлжэ,
Ашаатай тэргын гарахаар
Хашаатай харгы гаргаба.
“Тулажа үнгэрхэдэ, шулуун хүндэ,
Тодожо буулгахада, ураг хүндэ!”
Зүб даа.
Эрэгүй газар
Түрэгүй,
Түрэгүй газар
Нэрэгүй ха юм.
Хүндэлжэ ябаһан хүндэ
Хүндэ ямбань өөртэнь.
Шухала ашаан тэргэдэ,
Шулуунай хүндэ мөөрэдэнь.
Хасууртайн шахамал шахайтан
Ханда басагаяа хадамда
Зуун мори түхээрэжэ
Зуһалан дээрэнь хүргөө юм.
Зунай газар нойтон,
Зуун моридой агдамда
Зулга хүрэн оглоржо,
Зүргэ харгы түбэргөө юм.
Юрьезн, хүүезн болоо даа,
Юрөөл, дуунууд һубаряа даа.
Зугаа, үгын аңдалдаан
Угаа ехэ байгаа даа.
Зуун морид хүрэлхүү,
Зунай ногоон шэмэтэй.
Басагата тала нэрэлхүү,
Бахархахадань харатай.
Духаряагай охиндо мухаряагүй
Дутуу ууһан хуһанар
Хатуу хараар хашуулаад,
Хаяа түшэн замханад,
һанаандаа хүндэ булигдахагүй
һайхан ербэгэр худагы
һүбэй тулан мушхаржа,
һүрхэй дуулажа оролдоно.
Төөлэй, табаг хүндэгдөө,
Түрын түрүү үндэлзөө.
Наран шүүрээ хүтэлөө,
Түрын дүүрэхэ дүтэлөө.
Зай, иигээд, булта урагууд
Замдаа гараа,бусаа даа.
Зэргэ, зэлэ, түрын юумэнүүд,
Зэргэ булта замхаа даа.
Гансал гал гуламта
Заншал дахаһан удхалаар
Улаан халуун согтой
Утаа бадхан байгаа һэн.
Субаан Ханда хоёртой

Дулаан гуламтын нуури
Нигэжэ нэрэтэй түрэтэй
Зохёогдоһон түүхэтэй.
Дангайн Субаан - миний аба.
(Данса бэшгээр Аюушын Арсалан)
Зүлгөөр урин Хужартын добо.
Зүүн бэсэр нуудаг болоо хэн.
Зуун мориңдо зэлэ татажа,
Зуун хүндэ зэргэ табиха
Тиимэ бэлэн хэрэг бэшэ,
Тииргэн ехэл байхаар гэшгэ.
Дангай үбгэн зөөри, малаар
Даншье баян бэшэ юм хэн.
Үри бэсгэн үдхэлсэ талаар
Үлүү олон болоогүй юм хэн.
Ганса басаган хадам үгы,
Газаа, досоогоо ажалтай байгаа.
Субаанһаа ондоо хүбүүн үгы,
Сөдхэлһинь энээгээр дүүрэн нуугаа.

МИНИИ АБГА ЭЗЫ

Ганса абга эзым хадам үгы,
Гараһан хоёр хүбүүтэй бэлэй.
Баруун холын холо зүгы
Бархиран домохо ушартай бэлэй.
Сэрэн-Дэжэд абгазы...
Холын дайнда унаһан
Хоёр хүбүүдэй эжы.
Үри бэсгэнгээ талаан азы
Үршөөн сахиха эжы.
Сэрэнгэй дайнда баруунай холо
Сэдэн-Еши хүбүүнийнь мордоо.
Тэрэ гэнээр гушан юһэн ондо
Тэжэрхэ замһинь болигдоо.
Хэндэһинь хэрэггүй Финляндийн дайн
Хэды ами таһалаа хаб даа?
Тойроходоо хадууһан Байгал далайн
Толо харан унаа ха даа.
Магад далай тухайгаа,
Нүхэд эжы тухайгаа
Гүбэд гэжэ гүнжинэн
Мориңдоо дууладаг байгаа.
Дураһайһинь сэрэнгэй залаанийнь
Дуһалгүйндөө гандаал ааб даа.
Дайе марган һагаанийнь
Зайе гаталан ерээл ааб даа.
Волго мүрэнгэй эрье тулан
Водоһон ехэ тулалдаан.
Бага хүбүүн Дондог-Сэрэн
Баһал эндэ тушаалдаа.

Хүрээлэгдэһэн дайсапай
Хүсэ шадал замхараа бэлэй.
Эжын хүлээдэг хүбүүнэй
Эрээн нюдэд унтараа бэлэй.
Үрэ бэеынгээ талаан азы
Үршөөн сахиха эжы.
Эли мэдэрыш, шэбшээд үзын
Эхын хооһорһон сээжы.
Тезд яахаб, тэмсэлэй хүсэн,
Тэсэжэ гараха арадай хүсэл -
Харин дайсанай хатуу нэдэлгэ
Хаажа унаха хүбүүдэинь уялга
Дээдын юрөөлтэй,
Дэмбэрэл сэхэтэй
Байгаа юм даа.

УГАЙ БЭШЭГ

Угайм нангин гуламтын
Утаан хаанаһаа эхитэй юм?
Үндэр наһата үбгэдэй
Үгэ сооһоо түүхэтэй юм.
Хэды холо сагта юм,
Хэишые лабтай мэдэхэгүй,
Зэдын долоон харуулай
Табигдахал багта юм.
Түнхэн, Тооро шотагһаа
Анхан нүүжэ ерэхэн
Түрэл гаралайм түүхын
Түүрээлгэниинь иимэ юм.
Заха холо гэгдэхэн
Захаамин нютагай түүхые
Түнхэн тухай дурсангүй
Түүрээхэн аргагүй.
"Сайн хааны самаргаанда,
Бочигто хааны боһолгоондо"
Урда зүгһөө хойшоо
Удамаршань боложо зорихон,
Тоорын эзэн болоһон
Тоорой бодон хушуушан,
Тохом, эмээлээ гэдэргэн
Тохожо моридтоо мордоходоо,
Мэргэн, түргэн
Мүрдэгшэдые ахижа
Ерэхэн Зандан баатарай
Ехэ тушаалта албата зон
Баргуджин Түхэм,
Баруулжаа Түнхэн,
Ангарын эрье,
Ахын орьёл,
Зэрэлгээтэ тала,

Зэдын эхи
Барижа тарахан
Байгаа ха гү?
Орой үндэр уулануудтаа
Обоо, тахилга хажууһадтай,
Тэнюун үргэн талануудтаа
Тэбхэр алтан дасангуудтай,
Зүүнэй ехэ Сибирийн
Зүүлжээ, баруулжаа хунахан
Байгал далайһаа эхитэй
Буряадай дайда болоһон түүхэтэй.
Ехын ехэ Сибирийн дайда
Ермак Кучумһээ буляаж,
Оросой мэдэлтэй байдал
Ондоо болохоо болиһон бэлэй.
Эзэлһэн газарайнгаа
Эзэн байхын тула,
Мэдэрэлтэ зонойнгоо
Мэдэлдэнь байхын тула
Дээрмэшэдэй алхашагүй,
Дайсадай халдашагүй
Хаан түрын хилэ
Халха-Монголтой табиһан гээ.
Зэдэ голье зубшан
Зэхэлгэ һонор хараха шухала -
Олон голынь дайсан губшан
Орохогүй гэжэ бү хэлэ.
Зэдын долоон харуулай
Табигдаһаниинь энэ юм.
Зүг шэглэн баруулаа,
Зүүлээ гэжэ эли юм.

Урай холы зүүдэлжэ,
Угай абдар уудалһайб.
Дуугай домог дуудаж,
Дуунайнь аялга шагнаһайб.
Байгал далайн долгион соо
Байхал ёһотой угайм дуун.
Үдхэн тайгынь алыган соо
Үнжэн хоноһон угай хүн.
Хэды холоб Түнхэнһөө
Зэдын гол, ябажал мэдэхэн.
Дүтын замай хүнгэлһөө
Сэнгэхэгүйш, дабажал мэдэхэн.
Борто, Нурта, Сахирай
Тэртэ, хүрхүүд угтай зон
Албатан болоһон хүнүүдэй
Анхан Түнхэн ноотаһаа
Ехэ хилын харулда
Ерэнэн нэрэнээ тарахан гээ.
Сагаан хаанай зарлиһаа

Санага, Далахай, Утаатаһаа
Зэрлиг ябаһан буряадууд
Зэдын эхээр тараа даа.
Байгалаа тойрожо, төөрин, түнэн
Байраяа олоһон нютагайм зон.
Түүхэ, домогой түүрээлгэ үнэн,
Тоб-лаб бэшэнииньше мүн.
Алише сагта буряад зоноо
Абарха, хүтэлхэ сэсэн, мэргэн
Гэгээн ехэ түрэлтэн,
Гэрэлтэ һонор ухаатан
Байһан лэ гээшэ ха юм даа.
Үгэ хэлэнэй хүрсье абдарлаад,
Үеһөө үедэ дамжуулжа ябаһан
Хорон хэлэтэн,
Хошон үгэтэн
Байһан лэ гээшэ ха юм даа.
Үльгэр, домогоо түүрээжэ һууһан
Үндэр наһатай үбгэд, хүгшэднай
Нэрээ мүнхэлөөд,
Яһаа үмхирөөд
Үлэнэл гээшэ ха юм даа.
Сахир гол Зэдын эрье
Сэхэ тулан хойноһоо ородог.
Эсэгымнай угай долоон үе
Энэ нютагта мүнөө болодог.
Угаймни түүхэ, домог
Угаа холоһоо эхитэй юм.
Мянга хүрэхэ Минаахайһаа,
Түнхэн, Тоороһоо түүхэтэй юм.
Газар дайдаар тойрожо,
Гаталһан замынь хэлэшэгүй.
Галууга-Нуур хүрэжэ,
Галаа абаһаниинь арсашагүй.
Үриез уһанда алдажа,
Үтэр ябаха болоходоо
"Лусууд буруулахаба", - гэжэ
Лугшаһан зүрхөөрөө мэдэрхэдээ,
Холын холо дайда зориц,
Талын олон далан дабан,
Хабсагай эрьеень
Хадаарнь дабажа,
Нугаляа харьяень
Нюргаарнь гаража,
Зэдэ голые үгсэн ябажа,
Зэрлиг хүдөө газар бэдэржэ,
Минаахай гээшэ Хуртагада
Малгай абажа бууһан бэлэй.
Үртэм буйда дайдада
Үрэтэй үнэр һууһан бэлэй.
Сахирай хойһо яһатанай

Саада талаагаа эхилбэл,
Хуртага нютагай албатанай
"Хур тарган" газаргаа
Угай утага татахан
Уялаа тоолохо болоо хаа,
Минаахайгаа угтай
Ондогоонгоной хадахан
хабаадха, саашань Эрдэни -
Аюуша, тиигээд абамни
Байгаа юм даа.
Хандулма төөбидөө
Хангайн сэргэм үргэжэ,
хабаадха таабайдаа
хангизайгаа бадарааж,
Мүргэжэ, хүтэжэ,
Мүнөө болотор ябагдаа юм даа.
Хада уулынгаа эзэдтэй
Хөөрэдэхэ шэдитэй
Хангид заарин гээшэ
Хуртагадаа байхан юм ха.
Нана барахынгаа урда
нара орохо зүггэ
Самсаал табиһан мододто
Саха барихынь хүбүүдээ
Элгээхэдэнь олонгүй
Эрьежэ ерээ һэн гэхэ.
Хангид заарин сухалдажа,
Хари Минаахайе эльгээхэдэнь,
Дүрбэн мододтонь саха табижа,
Дүүрэн хэлэхээрнь бүтээһэн ха.
Дүрбэн модон саха дээрэ
Дүүрэн бэеһнь табижа,
Дүшэн юһэн хоногтонь
Дүлэндэ үгэдэг байгаа юм.
Иигэжэ Хангид заарин
Изагууртаа муулажа,
"Өөлэд, хамнигадай үрэ таһалхаб,
Минаахайе мянга хүргэхэб", -
Гэжэ юрөөһэн домогтой.

ЭХЫН ЗҮРГЭ

Эжымни эльгэ нимгэн,
Даруухан зантай юм һэн.
Хужартын добо хүрэтэр
Хубида үггэһэн замынь
Утахан байбашье, зүргэһөө
Уужам болоогүй юм.
Захаамин шотаг хүрэхэдэ,
Замай эхин болодог
Үлэгшэн, Сээжэ, Бургалтай

Тухай түрүүн дурсалтай.
Бургалтай, Сээжээр
Буудалтай, нүүдэлтэй
Хонгоодор Оодоной
Холын бэшэ изагууртай,
Жараахай олон үхибүүдтэй
Жамбалай Ниматан
нуужа байһан юм нэн.
Арбан хоёр үринэртэй
(Адуу малынь хэн тоолобо?)
Ниматанай нуудал тулгартай
Нилээдгүй хүшэр болобо.
Хүшэр сагай ушархада,
Хүндэ арга олгодог даа.
Хүшэрһөө сухарижа хашархада,
Хүнгэрхэниинь бэрхэ даа.
Үринь болохо хубитайда
Үргэжэ абаха гэжэ бии -
Холын холо Хасууртайда
Хоёр үриез үгэһэн гээ.
Хасууртай, Хасууртай!
Ханда басаганай мүр
Энжэ хүрэтэр зүргэтэй.
Бургаана, хасууритай,
Булангир үгы сэбэр,
Түргэн, дошхон горхотой.
Хабшуу уйтан набаараа
Хасууртайн горхон харьялжа,
Бүргын адагаар нахираад,
Зэдын айлшан болоһон гээ.
Зэдын урдуур годироод,
Зэргэлжэ уруудаһан Хасууртайн гол -
Холтоһоной үндэрһөө ходороод,
Холо хүрөөгүй нарин гол.
Эжымни дуунай аялга
Эндэһээ эхи абаа ёһотой.
Малдаа ябахадань жалга
Майлаар тараа ёһотой.
Хүхэ үнгөөр зөөлэрхэн,
Хүхын дуунай хүгжэмтэй
Үртэм дайдаар сэнгэхэ
Үхибүүн наһанай жаргал лэ.
Сэнгүү дайдаһаан үршөөлтэй
Сэлмэг уудам сэдхэлынь
Налгай тэншоун зандаа * * *
Наһа дүүрэн үлөө нэн даа.
Шэбэртын добоор, уһанай эрьеэр,
Шэрэнги соогуур үнгэрхэн
Эжымни эдир наһан эрьеэд,
Эндэ зүргээ үлөөгөө нэн.
Үргэжэ абаһан хоёроо

Үбдэг дээрэнь гаргахадаа,
Содбын Жэгжэдтэн баяраа
Сохом нюунгүй ябаа ха даа.
Ханда басаган хадамда
Хариин боложо мордоо.
Ганса Норбо хүбүүндэ
Газаа, досоохи ажал хүртөө.
Нэрэ дээрээ абаһан
Нэгэ басаган бии хэн.
"Дарлаа" - гэжэ магад хэн,
Дархингадаа бусаа хэн.
Саһан хайлажа, бороон орожо,
Сагай урасхал бусалтагүй
Саашалжал байдаг табисууртай.
Юртэмсын гурим, журам сахижа,
Юрын байдалаар зогсолтогүй
Юрьежэл байһан Хасууртай.
Гургалдай хүхын дуунай замхаһан
Гушан долоо-найман он.
Олон зоной һүүлшын зам хэһэн
Оршолон гайгаар дүүрэн он.
Энэл үедэ наранай
Элшэ хиртэн бүтүүрээ хэн.
Норбын богони наһанай
Намтар энээгүүр дүүрээ хэн.

Шэбэртын добо доһолгожо,
Хужартын добо хүрэтэр
Шэнэ зүргэ гаргажа,
Шэнжэтэй харгы болотор
Зуун моритой түбэрөөтэй,
Зугаа, дуунай наяраатай
Хүргэһэн басаган тухайда
Хөөрэжэ үгөө бэлэйлби.
Тэрэ саһаа хойшо
Тэбхэр жэлүүд үнгэ ороо.
Эрын зэбсэг, эжын хайша
Эдлэл хэхэдэнь үнгэрөө.
Гал гуламта ульһатай,
Газаа, досоо нягтахан
Айл болоһон урматай,
Айлшадшыё һубарихан,
Түбхишэхэй Субаантан
Түбэг үгы һуугаа хэн.
Һонин зугаа хубаалдаң,
һойһо айлай болоо хэн.
Хамтархада, хамта руу
Хамагаараа оролсоо.
Юун зүб, юун бурууб?
Юрэдөөшыё хэлсэхы болигдоо.
Аюушын Арсаланай замыё
Алхам бүхэнөөр тоолоод яалайб?!
Аяар тэрэ хольё

Асаржа танда хөөрөөд яалайб?!
Сагай хагуу шургажа,
Сахир голоор дүүрэн тараа.
Сацзайн үнэр гаргажа.
Сайгаашье үргэхы дууһан хорёо.
Хубисхалай үеын хубилгаанууд
Хуули бусаар аашалдаг болобо.
Үгытэй, баянай илгаанууд
Үгэ дээрэхээ дулдыдадаг болобо.
Хажар сагынь үзэгдөөд,
Хамаг зоноо бутаргаба.
Хамагай олон сүлэгдөөд,
Хаатарга руу хатаргаба.
Гушаад оной хүлгөөндэ
Тушаалтайниинь ташууртай,
Сагдаанаарай үргөөндэ
Сабхитайниинь нагаантай,
Халтад гэбэл, гомдуулаад,
Хуулиин газар дуудуулаад,
"Заа" гээгүй наа, зандуулаад,
Заргалдабал, буудуулаад,
Дүүрээ...
Агууехэ саг!
Алхам бүхэнөө алдаагүй,
Юртэмсын гурим
Юрэдөөшье эбдээгүй
Саг!
Саг! Агууехэ саг!
Саашалха бүрээ унтарна...
Саһан хайлаад, ногоорно...
Ерэхэ саг найдуулна,
Ехэ хүгжэм найруулна.
Байгаа юм даа абын наһан соо,
Байгал далай дүрбэ тойроо,
Хоёр дэлхэйн дайн соо
Хосороогүй ябажа ерээ.
Доржисв Гомбоогой допросто
Доройтороо шэрүүлээ.
Зэмэ үгыгөө ойлгуулха
Гээшэ одоо хэсүү бэлэй.
Мууһаа-муу,
Муханһаа-гай.
Тэнгэриһээ-луу,
Тэндэрһээ-лай.
Үнэхөөр Муханын
Үлэнтэ, Сахир, Зэмхээр
Үнэгэн шэнги зайжа,
Үгы хэһэн зоной
Мүнхэ нэрэнүүд
Мүнөөл сагааруулагдаа.
Генин үбгэниие гэртэн
Далайһан хүхөөр үнсэгдөө.
Гүйжэ гараһан басаганиинь
Гүрлөө шугы соо хүсэгдөө.

Муханын дүүгэй үйлэ гэжэ
Мүнөө болотор шэбэнэлдэдэг.
Таһаддан замханан хурса абяан
Талын гүн соо дуудахадал гэдэг.
Хүнэй наһанай жаргал
Аша үрийн гарта.
Ямаршые наа, гарбал,
Ябадалшни - өөртэ.
Муу юумые дурсаха
Хүсэл үгыл байһан хүм.
Аба, эжынгээ алхамаар
Адли гэшхэжэ ябаагүйдөө,
Айха, зобохо гэшые
Ами наһандаа үзөөгүйдөө,
Ахай бидэ хоёрые
Аршалжа шадаһан урмацдань
Мүнөө сэлмэг наһандаа
Мүрынь мүшхэжэ туршабаб даа.

* * *

Дангай Субаан - ямаашан,
Дагбын Ешэ - хонишон,
Наһа дүүрэн хүршэнэр
һууһан хоёр айл хэн.
Иимэ үе сагта
Иибии, баабайн эрхэхэн
Ямаадтаяа жаргалтай
Ябаһаар өөдөө болоо нэм.
Зэлюуд үдэнэн наһандаа
Зэрлигжэнэн ябагдаа,
Багын абари тэрэ зандаа
Наһа дүүрэн үлөө нэн даа.
Жагуун, Тарбагата, Нарин, Хобоо
Жаахандаа махаһан минии хаданууд.
Ехэ үбэртэй оройгоорнь холбоод,
Ербылдэн үгсэжэ, голлоһон модонууд.
Хүн боложо, хүлөө шоройлдаһоор,
Зүүн бэеэр зүндөө харайлдаһаар,
Үелжэ наадаһан Ешын Володя -
Үтэлхэ тээшээ хоюулан болоолди.
Урай холын уг гарбалаараа,
Урасхал Зэдэ, уһа голоороо
Байгал далайтай холбоотой
Байһан манай Захаамин.
Ута хүжэ залгаа шоргаараа
Уула хадын үндэрэй хараагаар
Байгал далайтай холбоотой
Байдаг манай Захаамин.
Орой дээрээ аршаан булагтай
Оросын үндэр, Баян-Согто
Гэршэ болоно гэжэ хэлэлтэй,
Иимэ байхал саһаа сагта.
Газар дэлхэйн унда харяжа байдаг
Газаа ехэ далайтай

Байгалнай холбоотой.
Ази түбиин дундахи
Буряад дайда.
Агуу Номгон океантай,
Амар мурэнөөр холбоотой.
Далай дайда хоёрсй
Далда холбоо магтажа,
Океан хүрэнэн байраа
Орхингүй дурсанаб.

ОКЕАН ТЭЭШЭ

Аяар холын оронуудаар
Аян хэхын түлөөдэ
Далбагата онгосо түхээржэ,
Далайда табихаа болиһон саг.
Дэлхэйн гурбан замуудаар
(Дээгүүр, газараар, далайгаар)
Дэгдэн, дуулин тамарха
Эрдэм ехэтэй болһон саг.
Хоёр жэлэй нэлгэлдээн
Хоног, үдэрөө тооложо байгаа.
Колхоз зоноороо аянда бэлдээд,
Холын замда үдэшөө бэлэй намайгаа.
"Москоу, Тегеран, Карачи, Коломбо"
Маршрудаар дэгдээд,
Үүрэй наранай толон соо
Үндэр тэнгэридэ ниидэнэбди.
Үндэр сагаан орёлнууд
Үүлэн дээгүүр сорьёно.
Кавказай хадын оройнууд
Хонхын ошорой үзүүр шэнги
Хүлэй улын багтахагүй газар
Хүнэй хүбүүд гарадаг лэ юм ха юм даа.
Үбэлһөө зун соо ороһоноо
Үгөөрөө хэлэхэ одоо хүндэ.
Сэсэгтэ ногоон зунайнгаа үнгэ
Сэгнэжэ шадаагүй ябагдаа нэн байн.
Шри Ланка
Шэрын найханаар гоёогдоһон,
Шэмэгэй гоёор шэмэгдэнэн,
Буялгай хүнэй түрэдэг
Бурханай орон гэхээр нэн.
Экваторай дэргэдэ,
Энэдхэг океанай эрьедэ
Зогсожо байхадаа,
Золтойб гэхэм даа.
Хоёр гараа гэдэргэнь
Хойшоо болохоор дэлгэхэдэм,
Урдамни алда дүүрэн
Уһан, уһан, уһан...
Тэнгэри доошоо буугаад,
Тэг дундань байһан шэнги бэлэй.

Мухарижа ерэнэн долгинууд нубаряд,
Сухарижа ошохогүй.
Сугларжа байхагүй,
Ерэжэл, ерэжэл байгаа бэлэй.
Байгал далайнгаа эрьедэ
Байһанаа ханажа,
Долгинуудтань мэндэ
Доро дохижо хүргэбэб.
Газар дэлхэйе ундалуулжа байдаг
Газаа ехэ далай.
Уула хада нэтэлэн, холбуулжа байдаг
Уна мүрэнэй утаһан гэлэй.
Сэнхир хүхэ огторгой,
Сэлмэг үдэрэй наран.
Урдани торго хоргой
Угалзатуулжа байһан долгин.
Мүргэлэй ехэ найртай
Мүнхэ һайхан орон.
Торгон хара шюуртай
Тоб сэгсэ бээтэй зон.
Мүнхэ ногоон үнгэтэй,
Мүргэл, тахил олонтой,
Субад эрдэниин шэнжэтэй
Субаргануудынь балинтай.
Юумэн бүгэдын һайхан оронһоо
Юрөөжэ, мүргэжэ мордоо хэм.
Газар дэлхэйе амидаруулжа байдаг
Гурбан ехэ океан,
Хүйтэ, халуе худхаруулжа байдаг
Хойто Мүльһэтэ оксан
Бүмбэрсэг дэлхэй боложо,
Бүриддэһэн жэгтэй.
Замби түби халажа,
Задархагүйнь гайхалтай.
Океан соохи орониие
Орхижо хахасан мордоод,
Далан гурбан ониие
Дели хотодо угтаад,
Үни холын аянһаа
Үнжэгэн сагаан дайдая,
Буряд тоонто нютагаа
Бусаха сагнай болоо даа.

ДУУРГЭЛТЭ

Гэртээ бусаха мориной
Гэшхэдэл түргэн гэлсэгшэ.
Түрэнэн дайдын наранай
Гэрэлыншье дулаан гэлсэгшэ.
Тоонто нютагай һайхан
Тоомжо үгы болоо һаа,
Газар дэлхэйгээ гайхан
Гоёшоожо ябаха хэсүү даа.
Хомхой нэдхэлэй абалигаар

Хоорон болгожо шадаха - хүн.
Уран гарайнгаа альгаар
Уралал нэмэжэ шадаха - хүн
Хүн!
Хүрһэтэ дэлхэй дээрэ
Хүртэнэн хуби ехэтэй.
Ухаан бодолой дээжэ,
Уран гарай маягтай.
Гал абаха болоһондоо
Газар дээрээ эзэн ха.
Хүл дээрээ болоһондоо
Хүнгэн бэетэй болоһон ха.
Хүнэй бэень!
Далай соогуур тамаржа ябаһан
Дангинын нюсэгэн бэень ямар найхан бэ?!
Дайда дээгүүр сэнгэжэ ябаһан
Хүбүүнэй жахаһан бэень ямар найхан бэ?!
Хүнэй бэень
Хүнгэн уян -
Хүдэлсынһ найхан гайхалтай.
Тоотой үень
Таатай баян
Нугархайдаа гайхалтай.
Түрэнэн нютагтай,
Түбхинэнэн газартай,
Сэдьхэл соогоо,
Сэсэглэжэ,
Сээжэ соогоо
Сэбэрлэжэ,
һанаа бодолоор
найхан ходоодоо
Ябахадамнай
Ямар гоёб даа?!
Далайтай, дайдатай,
Дабхарья хада уулатай,
Үдхэн ой тайгатай,
Үргэн тала, майлатай,
һаба дүүрэн
Гол мурэн,
Тала дүүрэн
Табан хушуу мал -
Иимэл шэнжэтэй
Энхэ Буряад дайдал.
Байгал, Саяан
Буряад зоной
Жаргал заяан
Түбхинүүлээ.

...

Дуран тухай,
Наран тухай,
Дуранай найхан
Сэсэг тухай,
Далай тухай,
Дайда тухай

Дуулажа ябаха
Хүсэлтэйб.

ДУРАН ТУХАЙ

Сэдьхэл ханаа сэбэрлэжэ,
Сэнгүү ханаа сэсэглүүлжэ,
Угтан ерэнэн дуранай
Урин нарайда абтанаб.
Ургы сэсэг хабаржажа,
Зулгы үнгөө дэлгэрүүлжэ,
Дууран гарахан наранай
Дулаан элшэдэ абтанаб.
нарын толоор харалтуулан
хайхан шарай сэлмэгхэнээр
Шэртэн байтараа шэхэндэмни
Шэбэнэн шэбшээ дуран тухай.
Ууралхаамнай бууралтахан
Урин нюдэд сэбэрхэнээр
Харан байхадаа, зүрхэндэмни
Харюу шэбэнээ - дуран тухай.

НАРАН ТУХАЙ

Үдэр тэнгэриие
Газаа гаран шэртэгшэб.
Үглөөнэй нарые
Гараа үргэн угтагшаб.
Наранай утаһа -
Нарин элшэ тодогшоб.
Тэнгэрийн гадаһа
Тэндэ нюуһынь мэдэгшэб.
Наранай дулаагаар
Хабар эрьен ерэгшэ.
Наадатай зугаагаар
Дайда дүүрэн һэригшэ.
Дуугайхан ябаһан
Дуран дуугаар дүүрэгшэ.
Дайдаараа тараһан
Наран агаар халигша.

ДУРАНАЙ СЭСЭГ ТУХАЙ

Нюдэн соомни хоргодоод,
Нюуса болоо дуранайм сэсэг.
Зүүдэн соомни хоргодоод,
Зүгын дуугаар гэнгинээ.
Арын модод үнгэжөөд,
Гарым шэмээ дуранай сэсэг.
Аяар холуур үнгэрөөд,
Ангир шубуун ганганаа.
Дуран сооһоом харьялаад,
Дуугаар ерээ дуранайм сэсэг.

Дулаан амьар бурьялаад,
Досоонь шэнгээд унтарааб.
Үнгэ найхан дайдаараа
Сэнгэн ошоо дурапайм сэсэг.
Намдаа ходо найдаарай
Гээшье хадань дундарааб.

БАЙГАЛ ДАЛАЙ ТУХАЙ

Байгал далай тухай дуугаа
Байсын үндэрһөө дуулаагүйб,
Намхан эрьедэнь налгай нуугаад,
Анхан аялгаа зорюулаагүйб.
Байгал далай!
Наранай гэрэлээр мүшэтэн байдаг
Налгай тэнюун Байгал далай.
һолонгын утаһаар һубатган байдаг
Олон үнгын Байгал далай!
Эршэтэ долгёо бутарган,
Эрид хабсагай түншэжэ,
Бар хүсээ баадхан асарһан
һүр ехэтэй һүлдэдэнь мүргөөб.
Далай тухай магтаал дуумни
Дайдаһаа эхи абанхай.
Дабхарья долгёор зүрхэн соомни
Орьёлон, сорьёжо гаранхай.

ДАЙДА ТУХАЙ

Жэгүүртэ шубуудай
Жэргэн, жарган сэнгэгшэ
Үдхэн ойтой, үргэн талатай
Дайдамнай.
Аялгаар найхан
Дуугаа дуулан ябагша
Тайбан налгай, агаар тунгалаг
Дайдамнай.
Урихан шамайгаа
Угтан, хүлээн уулзаха
Үнгэ найхан, зүлгэ зөөлэхэн
Дайдамнай.
Дуранай амисхаал
Дундаршагүй дүүрэнээр
Арюудхан сахяад, гамнан байдаг
Дайдамнай.

Хүхы шубуунай донгодохы
Хүбшэ тайгаар бэдэрлэйб.
Гургалдайгаа дуулахы
Гурбан үдэр хүлээгээб.
Ой тайгаар зайгааб,
Ойро, холуур ябааб.
Олон табан дуугынь
Ойндoo хадуужа абааб.

Гасаалха юумэн үгы,
Гансаарханаа дуулагшаб.
Гансал дорюун хүхы
Гамгүй хоолой гаргагша.
Гургалдайгаа дуунууды
Гургуулангүй яалайб?
Таатай найхан аялгынь
Тараангүйгөөр яалайб?
Газар дайдын нюруугаар
Хужарлажа шагнаха,
Далайн уужам хизаараар
Далайсатайхан дэгдэхэ
Дуунуудай аялга үертэй
Хүнүүдэй сэдхэл хүдэлгэхэй.
Дуранай хүгжэм баяртай
Дулаан агаар зэдэлгэхэй.
Далай дайда хоёрой
Долгин, халхин соогуурнь
Дуугай бүүхэн гараарай,
Дуугаа дуулажа ябаарай.

САГ ТУХАЙ СОНЕДУУД

1

Ум маани бадми хум!
Ута замда гарахан мэтэ мүргэнэм.
Унаагаа бэлдэжэ, зуун найман дуугаа эхилнэм.
Уран зугаа дэлгэжэ шадаагүй хүм,
Мүргэл, хүзэгөө дуун болгожо ябаагүйб,
Мүнөө болотор тайлбари хэндэшые үгөөгүйб,
Мүшэдэй толон аялга бэлэглээ юм гэнэб.
Золтой, хубитай үнгэрхэн наһанай харгые
Зосоогоо томонгүй, магтан дуулаха аргые
Зорюулга болгон, хойто үетэндэ орхиноб.
Түүхэ домогой гүнзэгы руу шургажа,
Түүрээлгэ хэхэ хэдэлгэ энэмни бэшэ юм.
Түнхэнэй нюусые шадахагүйлби гаргажа,
Түрэхэн нютагайм шүүдэрээр мүрлэхэн бэшэг юм.

2

Түрэхэм нютагайм шүүдэрээр мүрлэхэн бэшэг юм,
Түүүүлэн удхынь тайлбарилжашые яахамниб?
Түүхэ гэхэдэ, түрэл хэлэмни түшэг юм,
Түшэгни гээ наа, Зүүн Зэдэ, Жаран Хамни
Буртаг соогуурхи Захаамин нютагайнаа үгүүлэл
Буряад хэлэнтээ холисолдуулхаар тэгүүлэн,
Баримталжа, зорилго табиһамни энэл даа.
Урай холоһоо уһанай урасхал шэнги,
Удааржа ерэхэн, уняар соогуур бүрхэнги,
Угаймнай харгы, уула, мүргэлнай нэгэл даа.
Жэнхэни буряад хэлэнэйнгээ ханхинаан соогуур

Жэншэдгүй сууряатай байхай даа нютагайм хэлэн.
Жэнгирэн татадаг хүгжэмэйнэ зэдэлээн соогуур
Жэгдэхэн, адлихан соностохой даа сэнгэлэн.

3

Жэгдэхэн, адлихан соностохой даа сэнгэлэн
Жэгүүртэнэй элиссэ, жэргэмэлэй хаба нэмэгдэн.
Жэмэстэ модоной эдээн тиимэшье бэлэн
Жиирэй хэмдэ хүрэдэггүй юм гэдэг хэн.
Яахаб тээд, "саг сагтаа" гэдэг үгыш удхые
Ябууд болгожо. хоохон набада бү худхая.
Ямбалханһаа яһаншье зөөлэржэ эхилэгшэ.
Бурханай номой айладхал шагнажа нуухадаа,
Булган талаараа, тайгаараашье ябахадаа,
Буряад аялга шэхэндэм ходо шэнхинэгшэ.
Шэнхинэжэ дуудһанан шэхэнэймни абяан
Шэбшэлгэ асардаг үнгэрһэн жэлнүүд тухай.
Шэнгээжэ шадаал гээшэ даа сагай сууряан,
Шэнгэрһэн ханаанда гансал үнгэ-улаан тугай.

4

Шэнгэрһэн ханаанда гансал үнгэ - улаан тугай,
Шэлбүүһэ, набша үгы болоһон шэнги лэ.
Шэрэмээ түлижэ, галаа абһан улаантанай
Шэрдэг дээрэнэ түрэнэн минии мүндэли.
Эндэһээ эхитэй наһанайм харгын зураглал,
Ээлжээтэ шатань эрдэмэй эхин - "үзэглэл",
Энээнһээ саашаа эрыюулгэнүүдтэнь ядарнаб.
Аятай нуудал лаб эзэлэн забилжа,
Аба, эжынгээ шүтээн бурхадта зальбаржа,
Анханһаа нураагүй дутагдалаа мэдэрнэб.
Эрэ хүн хэлэнһэндээ гэдэг. Яахабши тээд,
Эмнигээ унааш, эмээл дээрээ тогто.
Эрьежэ, бусажа болохогүй эртэ гээд,
Энэ наһанай эсэслэжэ байһан сагта.

5

Энэ наһанай эсэслэжэ байһан сагта
Эжы, абынгаа үргөөн эрьежэ бусахан.
Энэ шотагай эгээл тэн багта
Эзэлжэ нууһан абымни буусахан.
Заахан, багахан наһанай хаба тээшэ
Замдаа гаража, гэдэргээ эрьехэ гээшэ
Зүүдэн соогуур ябаһан мэтэ гэхээр байн.
Үдэнһэн сагнай үдэр, хүнээр саашалжа,
Үүлэ мана үгы хэхээр аашалжа,
Үлэгдэл үгы болоогүйнэ одоо хайн.
Отгоргойн мүшэдэй олоороо яларжа байхада,
Олон мянган бурхад гэжэ ханадаг хэм.
Ойро, холуур харлан байһан ой хада
Ойцдоо нэгэшье оруулдаггүй ябадаг хэм.

Ойцдоо нэгэшье оруулдаггүй ябадаг хэм,
 Орой үндэрынь ходол шэртэдэг байбашье,
 Омогтойхон гэшхэлжэ, ойн заха хүрэдэг хэм,
 Ойро тойро шэншэлхэш, ойцдоо хэды айбашье.
 Хадын саана хараха гэжэ оройдонь
 Хани болоһон нүхэд хүбүүд харайлдан,
 Хүлһэ хаяһаар гарадаг болоо бэлэйбди.
 Зундаа үндэр хадын оройдо гараха гэжэ,
 Зайдаг зантай болоо хэмди, тийгэжэ
 Зурамал бурха, обоотой шулуу олоо бэлэйбди.
 Энэ үдэрһөө эхилжэ, ерэнэн хүзэгөө
 Эжыһээн мэдэржэ, дуугайхан ябадаг болоо хэм.
 Эддин хизаараа, нарата дүрбэн зүгөө
 Эзэдтэй гэжэ абадаа этигэдэг болоо хэм.

Эзэдтэй гэжэ абадаа этигэдэг болоо хэм.
 Этигэл түрэбэшье, эрид шанга хорюул.
 Эшэнгүй яахабши - шэдүүлгэ комсомолһоо.
 Энээн тушаа хэлээ, юрэдөөл, бү мухарюул.
 Бурхан ханахаар бэшэ булта жаргалтай,
 Большевик партиин түсэб, даабаряар ажалтай,
 Байдалнай найхан гэнэн бодолоор ябагдаа.
 "Хэн хүдэлнэгүйб - тэрэ эдихэгүй". Иимэ дохёо
 Хээли, хотын хоһон үеэр сохёо.
 Хадур балта адхагдаа, хажуур тармуур баригдаа.
 Байгаали гоёохо Сталилай агуухэ түсэб
 Баран дэмжэбэ - тала ойгоор погоорхонь.
 Багша Ленинэй заһан харгы хүсэд
 Баримталжа ябаха хүнүүд, хай даа, үсөөрхэнь.

Баримталжа ябаха хүнүүд, хай даа, үсөөрхэнь,
 Баталамжаар зохёһон зоной заяан сэнгүй даа.
 Барга сага амидаржа байһан үмсөөрхин
 Бэшэ хадаа, ойлгоошье магад юм гү даа.
 Шэллэгдэнэн Ленин багша хүндэсэ алдаа,
 Шэнэ гени захяа заабариинь "галдаа".
 Шэгжүүн лэ хүн ха даа - хомор үгэнүүд.
 Олон, олон тээшээ хэлтыдэг зантай.
 Олоной түрүү шэрүүн һаа, гасалантай.
 Олдохол тийбэшье, тэдхэхэ, дэмжэхэ хүнүүд.
 Шэнэнэн тайга шэнги хэлбэршэгүй засаг
 Шэрээгээ юм бэшэ гү багша Ленин?
 Шуһаар абтаһан эрхэ сүлөө хэншье бү засаг!
 Шугам алдагдадаг - харюусахал зэмэтэниинь.

Шугам алдагдадаг - харюусахал зэмэтэниинь,
 Шудалжа ойлгоо арад зон багшынгаа хургаал,
 Шулгарха, зулгархаар бэшэл юм Ленинэй генинь,

Шууяата Октябриин хаһые хүнүүд мартаха аал?
Шэнгэн бороон түрүүшээр шэдэрхэдээ аятайхан,
Шэнгээхэн газар сэсэгээр шэмэгдэхэдээ хайхан -
Шэн зоригтой шэнэ парти ударидана.
"Агууехэ Сталинда манай амар мэндэ!"
"Ажалай бэлэг - ашата вождь Сталинда!" -
Аман үгэ, хандалга, бэшэгүүд хубарилдана.
Хамтын хүрээн гэгдээ Москва, Кремль,
Харгын олон нэгэдээд, булта тэрээ руу.
Харуулда бата найдамтай Климентий Ефремыч,
Хажуудань баһал найдалтай хүнүүд тойроо.

10

Хажуудань баһал найдалтай хүнүүд тойроо.
Хаан шэрээ иигэжэ Джугашвили эзэлбэ.
Хамсы шаман, хамагаараа унтаха нойроо
Харяан, габыята ажалда зон хүдэлбэ.
Яагаа түргэн зоной этигэл эзэлэгдэбэб,
Ямба хүндэ хизааргүйгөө бэлэглэгдэбэб,
Ямар анхарал үгтэхэ гэшшэб харюудань?
Нюуса хэрэгүүдтэ бүтээсын зарлиг үгтөөтэй,
Нюрган талада зузаан халхабша үлгөөтэй.
Нюдэ нюур өөрын, нюдэлэгшэд хажуудань
Ехэ юумэ мэдэхэ хүнэй байһан
Елүүр нимгэн мультэнэй аюултай адли,
Ёжовто болзорынь хүсөө - "арадай дайсан"
Ехэ гаргашань бараг - нэгэл туулган годли.

11

Ехэ гаргашань бараг - нэгэл туулган годли,
Ехэшүүл ургана аабза ерээдүйн ерэтэр...
Ерэжэ тушаалгада абахань - тудуулһан дали,
Ерэн юһэн тама үхэлдэ хүрэтэр.
Бурхан һанахаар бэшэ булта ажалдаа,
Багша Сталинаа үргэнэн, магтаһан зандаа,
Большевик партияа дахаад лэ ябагдаа.
"Илагдашагүй арад зон" гэгэн худал
Идхалгын үгэ болгожо, зондо ходол
Изармагтай уряалай һайб адхажа шадагдаа.
Засаг түрээ ганса хүнэй гарта үгэжэрхөөд,
Зоргондонь табиһан зониие яажэ зэмэлэлтэйб?
Зүблэлтэ засагаа Ленинтэй хамта зохёолсоод,
Зэргэлжэ үлэнэн хүнүүдэй мууда гэмшэлтэй.

12

Зэргэлжэ үлэнэн хүнүүдэй мууда гэмшэлтэй,
Зэрлигжэнэн үйлэнь һаял элирнэ гэе даа.
Зүб, буруугай илгаае түүхэ, тобшолхо ёһотой,
Зүгөөр бидэнэр ябая даа.
Саашаа гэбэб, гэдэргээ эрьехэ хэрэгтэй,
Совет гүрэн тухайгаа хэды үгэ хэлэлтэй,
Социализм байгуулһан Эхэ ороноо магтаял.
Арадай гэгээрэл, эрдэмэй хүгжэлтэ үгэнэн,

Ажал, хүдэлмэрийн аша габьяа үргэһэн,
Агуу хубисхалай үе алад бү гараял.
Мүнөө сагта муудхал болгодог шэнги агша,
Минии ханахада, тиимэ бэшэл байха юм.
Мууһаа һайниие мартагдажа шэнгэгшэ,
Муутай, һайтайнь сахижал байдаг дайда юм.

13

Муутай, һайтайнь сахижал байдаг дайда юм.
Мүрлэжэ гаргаһан газар дээгүүрхи харгы
Мүнхэ байхын хүнэй табиһан зурлаа мүн,
Мүрэнэй уһан шэнги үгы хэхын аргагүй.
Хойто полюс дээгүүр Америкэ руу нийдэбэ,
Хойто мүйһэн дээрэ үбэлжэхөөр шийдэбэ.
Хойто далайн зам ходо сохижо гаргагдаа,
Санаар буряад басагад Москва хүрөө,
Самолёдоор ород басагад Владивосток зорёо,
Совет ороной солонь дахин, дахин үргэгдөө.
Магтаалда хүртөөхэ, мангарта худхаха хүнүүд,
Магадлаһанай хэрэггүй, байгаал юм бээ.
Мартагдан ошожол байха һубариһан жэлнүүд,
Магтаалынь үлэхэ даа, түүхэ соогуур умбажа

14

Магтаалынь үлэхэ даа, түүхэ соогуур умбажа, -
Маша ехэ габьяа арын арад туйлаа даа.
Манай агууехэ Эхэ орон гэжэ
Минишье зосоо омогорхол байгаа даа.
Эхэ ороной магтаал - хургуулиин номууд соо,
Эхэ ороной магтаал - уншаһан лэ шүлэгүүд соо,
Эхэ ороной, Совет гүрэнэй магтаал, магтаал.
Хара ажалаараа бэежэһэн хара зон,
Хара зоной хүсөөр бэхижэһэн Совет орон.
Хара сагаан хоёрой илгаа ондоошье һаа, сугтаал.
Дэмы юу хэлэхэб, ойро зуурахан
Дэбжэлтын ехэ зам гаталаа Совет гүрэн.
Дэлхэйн Агууехэ дай даража суурхаа,
Дэлхэйе тойрон бусаа манай Гагарин.

15

Дэлхэйе тойрон бусаа манай Гагарин,
Дэбжэлтын ехэ замай дээдэ шата гэлтэй.
Дээдын хогоосон замбуулинда гараһан замаарнь
Дэгдэһэн хүнүүдэй уулзажа бусахань гайхалтай.
Зуун найман минута зурагад гээд лэ үнгэрөө,
Зорихон хэрэг бүтээһэн урихан хүбүүн мүнхээрөө.
Замбуулинай холье зорихо хүсэл гүйсөө даа.
Дайгаа дараад, дайдынгаа хандарал үргөөд,
Дутуу дундаяа дууһан хэмдэнь хүргөөд,
Далижахань дамжаггүй зоной хүсэл бэлэй даа.
Дээжэ болоһон хүнүүдээ хюдаһан арад зон
Дээшэлхээ болёо гэжэ зарим нэгэн мундуурхаа.

Дүлөөр тиигэжэ ерээ, дүшэн нэгэн оной зун, -
Дэлхэйн Агууехэ дай даража суурхаа.

16

Дэлхэйн Агууехэ дай даража суурхаа, -
Домог түүхэдэ мүнхэрһэй сэрэгшын габьяа.
Дайнай һүүлшын номоной үлөөһэн соорхой
Дурсалтагүй, илалтын эзэды бултынь магтая!
Илалтын дархашуул - алишье сагта суутай,
Илгаа үгы булта адли зиндаатай,
Ирагуу хүгжэмтэ дайдынгаа дүүрэн эзэд лэ.
"Илагдашагүй арад зон" гэхэн үнэн.
Изагуур газараа сээжээрээ саража унан
Илалтада хүргэхэ арад зонойл хүсэн лэ.
Эрьһээ халиһан үер шэнги хүсэнэй
Эб нэгэдүүлжэ, ударидаха - шухала,
Эрдэм, нургаал, элдэб шадабари бүхэнэй
Эндэһээ эхилжэ, оншотохонь энэ лэ.

17

Эндэһээ эхилжэ, оншотохонь энэ лэ.
Эндүү үгы, алдуу үгы байгаагүйнь харатай.
(Энээн тушаа хэниишье бү зэмэлэ).
Эсэс дайнда табиха эрид харасатай.
Ехэ дайнуудай хүжэрһэн уурхайн агы
Европоһоо ондоо газар түбидэ үгы.
Ерэхэн хүшэр мүреернь дахажа хүнөөгдөө.
Илалтын үдэр түүхын хуудаһанда бэшгэдээ,
Игабари наранаар илагшад бусаа гэртээ.
Иигээд һандарһан ажахын һалбарал оноогдоо.
Эршэтэ ажалай сууряан эдэлээ һэн даа,
Эрдэмэй дээдын хэшээлэй үүдэн селигдэбэ.
Эбтэй бүлэ бүришье эблэрээ һэн даа -
Эбдэршэгүй бүхөөр СССР мүнхэрөө гэгдэбэ.

18

Эбдэршэгүй бүхөөр СССР мүнхэрөө гэгдэбэ.
Этигэл найдал бултанай сэдхэлдэ үндэһежөө.
Эхэ ороной магтаал эзэн хүндэ үгтэбэ,
Эдэбхитэй тойроошод эды тэды үндэржөө.
Булта баяртай. этигэл найдалаар дүүрэн
Бусажа ябаһан харгы гэнтэ эндүүрэн,
Булгархадаа янаб? Гэр тээшээ бэшл.
Ойлгосотойл болоо һэн даа тэрэ дары
Ондоо замай зүг бариһан харгы.
Одоо баһал туулган, туулган, айдаһан, эшэл!
Эх даа, эрьежэ хараһан сагаймни эрыюулгэ
Эрье сохиһон уһанай урасхал шэнги байн.
Энэ дэлхэйдэ хөморол болюулга
Энхэ юртэмсын эрыюулгэ соо шэнгэбэ.

19

Энхэ юртэмсын эрыюулгэ соо шэнгэбэ,

Элбэг аадарай уһан шэнги харьялаад,
Эзэн хүнэй дураар болоол юм бээ.
Эзэлшэд лэ харатай, дураараа сабхидаад,
Баруунай хилэһээ харгы гурба халаатаад,
Бусаагүй зоной олонхинь халаа даа.
Бэлдээтэй һомон, бэшэндэнь - хойто зүгэй шахта.
Тор татаһан газарта ержэ тулаад,
Тогтоһониинь тэрэ - байраниинь ГУЛАГ
Тонилхо арга байхагүй - шахта руу шаагда!
Хаанаһаа намда энэ бүгэдэ элирхэ һэм -
Хараһан үзэһэн хүн шотагтам байгаа.
Харин Аюур аха ехэл шюужа ябадаг һэн,
Харатай, өөр дээрээ абаһан алдуу, гайгаа.

20

Харатай, өөр дээрээ абаһан алдуу, гайгаа
Хаана, хэндэ һайрхажа ябахаб даа.
Хариха, бусаха хуби заяандал найдаа,
Харгынь иимэл байгаа ха, яхахаб даа.
Данса, архив уудалжа бэшэгдэһэн,
Домог түүхын хуудаһанда ашагдаһан
Дамжуулга, намтар дахин дабтажа яхахаб?
Зуу хүрэгэр зуун һургаал байха гэдэг,
Зоной түүхын ехэ абдар нээгдэг,
Зонхилжо бэшээтэй данса, хэрэгүүд байха.
Багша, баабай Сталинай һаһа дүүрэхэдэ,
Барга бидэнэр бархиралдаа һэмди.
Барилга, түхээрэл ябталжа хэһэн хүүргэдэ
Бахана һандаржа мүнөө унаһан шэнги.

21

Бахана һандаржа, мүнөө унаһан шэнги,
Бодхохо, тодхохо хүнүүд үгы хэбэртэй.
Бодосой һайһии абажа үдэһэн шэрэнги
Бодото шэнэһэн боложо ургадаг жэшээтэй.
Гүрэн түрүе даажа абаһан хүндэ
Гүрлөө шэнжэ үгы һаа, хүндэ
Гэлсэдэг ушар зүбтэй гээшэл ха.
Улад зонойнгоо урда һууһан хаан нэрэтэ
Ушарха аюул уридшалан зайшуулха.
Дээрээ ахатай, дэгэлдээ захатай ябахые
Дэмы бэшэл үбгэд зааһан байха даа.
Дабаанай эрид һэжэлүүр ташан гарахые
Дадаагүй морин түрүүлэн ябахаа айха даа.

22

Дадаагүй морин түрүүлэн ябахаа айха даа,
Дардамшье харгыда удамарша түрүүлдэг.
Даргаһаа мориндо ороһымни бү гайха даа,
Даамай гуримаар диидэлэһииинь түрюүлдэг.
Үгтэһэн хуби, заагдаһан заяагаа ойлгожо,

Үндэр шэрээ үндэр хэбээрнь байлгажа,
Үнэн зондоо түшэжэ хууһан хаан - хаан.
Хаан гээшэмнай мүнөө президент, генсек,
Хамаагүйл даа, толгойлогшомнай гэлсээд,
Хамаг арад зон үрьедэг болоо, садхаан.
хуудалай шэнэ эзэд хуушан түхэлөөр
хургаал, заабари хубарюулдаг хэбээрээ.
хунгуули хэжэ хууридаа бээе бүхэлөөд,
хайшаал магтаалда оронод даа хэлээрээ.

23

хайшаал магтаалда оронод даа хэлээрээ,
хаахалзаад хари хүнүүдэй урда
(хайрхуу үлүүгээр ноёдоо муушална бү гээрэй)
хубарина айлшад үдэрһөө үдэртэ,
Шэнэ хүнүүд, шэнэ нэрэнүүд хэлгэлдээд,
Шэнэ байдалай жаргал асархань гэлдээд,
Шэрээтэй эзэдгэ шэн арад найдалаар дүүрээ.
Плакат, лозунгнуудаар хана, хаяа шэмэжэ,
Призыв, уряалнуудаа аман үгөөрөө нэмэжэ,
Политбюрогой гэшүүд - хуушан хуудал дээрээ.
Совет гүрэн социализм гэһэн замдаа байгаа,
Сэмгэн соогоо мууданганинь элиржэл байгаа.
СССР орон сэсэглэһэн замдаа байгаа.
Суг арад суутай, дуутай ажаллаад байгаа.

24

Суг арад суутай, дуутай ажаллаад байгаа,
Сухарил үгы замдаабди гэлдэн тэгүүлээ.
Сабшалан, таряалангай онсо үнгэтэ шарайгаар
Садхалан халюурһан хүдөө нюотаг үргүү бэлэй.
Суутай, дуутай ажаллаад байна арад зон -
Сагай урасхалаар энэмнай наяд он,
Сасуулшагүй хубилтанууд болоо гэгдээ.
Бүхы бэлхэйн байдал бүримүһэн хубилаа,
Буу зэбсэгтээ найдал буруунтажа захалаа -
Булимтарал үгы, хосоролой зэбсэг хэгдээ.
Елэн торгон СССР гүрэнэй улаан туг
Ерээдүйе мэдэрһэндэл далбана намилзан.
Ехэ хубилалта болохонь даа лаб,
Ерэн оной ерэмсээр, ендэрээрхин холилдон.

25

Ерэн оной ерэмсээр, ендэрээрхин холилдон,
Ельцин илгаржа, президент болон хуушаба.
Елүүр мүльһэн дээрэхи тахагүй мориңдол,
Ехын ехэ зиндаатан ендэр дээрһээн буушаба.
"Русский чудо - человек" - гэжэ дуулалдаһаар,
Радио, телевиденээр толгойлогшодоо магталдаһаар.
Россин гүрэнэй илгарганинь хараатай.
Арад зоной амин хүлдэ болохо,

Абажа ябаха, өөрын хүн байдаг гэхэ,
Адлил булта: хаан, фюрер, генсек, император.
Эхэ орон гэдэгнай ехэ түргэн хандарба,
Эдлэл баялиг адлил гэнтэ хандаралсаба.
Эб нэгэдэлнүүд партинууд боложо хамтарба,
Экономикын уналга элхэн шэнги найрашаба.

26

Экономикын уналга элхэн шэнги найрашаба -
Эбдэхэ, хандаргаха эгээл бэлэн хэрэг.
Энэ гээшэ зурхайн табиһан гай бэшэ -
Эзэд түшэмэдэй хэһэн хэрэг.
Замби түбийн олон харгыда дахуулха
Замшад хэдтэшые, юудтэшые байнал ха,
Зонойшые гаталха ута харгынууд,
Зоной сэдхэлдэ заншал, найдал, этигэл бии,
Заабол наранай туяагаар элшэтэхэл гээбы -
Зунай сагы асарха зулгы урин ургынууд.
Зэлэ татажа шубууд намартаа бусахадаа,
Зэбынгээ үзүүрые тамдалангүй хүрэхэй даа.
Зэргэсүүлхээр лэ, арад зоншые хадаа
Зэлынгээ үзүүртэ иимэл зэбэтэй байһай даа.

27

Зэлынгээ үзүүртэ иимэл зэбэтэй байһай даа,
Зүгөө алдажа, зүргөө хэлгэжэ байхалгүй хэн.
Зэр зэбсэг зэргэлүүлхээ ударигдагшань айһай даа,
Зүһэ, үнгын зүрилдөөн гайхалгүй хэн.
Юун гэхэб даа, саанаһаа табисууртай,
Юртэмсын байдалай юрэ бусын үзүүртэй.
Юрэ хубилжал байдаг ажабайдалай худаһан
Юрэ тэмсэл гэнэн удхатай юртэмсэ.
Юумэн бүхэнэй һайһай, муугайшые үртэмдэ
Юрөөл хараал хоёрые һабагшалһан утаһан.
Заһарха, хэргэхэ зам байхал юм бэээ,
Зуд һайд хоёр хэлгэлдэжэл байдаг шахаантай.
Зуун найман дуунайм аялга хэргэжэ,
Захаамин дайда, нютагаа эрьехэ ханаатайб.

28

Захаамин дайда, нютагаа эрьехэ ханаатайб,
Залгуулан хөөрэхэ түүхэ домогтой нютаг юм.
Зүргэ харгынуудаар дабаа дабаха унаатай
Зүдхүүлжэ ябаханда, газарайнь холош дүгэл юм.
Нарата буряад дайдынгаа нуруулихан хормойдо
Налагай тэнюун оршон байдаг
Налуу, халюу наян түхэлэй Захаамин.
Буряад дайдын буудал сэргэ Улаан-Үдэ
Баяртай хүргэ амар мэндьнь аажам Зэдэ.
Баран зоной хүгһөө Баян-Согтом захяа юм.
Сэлгээхэн Захаамин хаана юм гээ бол,
Сэлэнгэ Зэдын үртэм талын үнгэрхэдэ, -

Сарьдагһаа бууһан сабшамал Зэдын гол.
Сахиоусан мэтэ замда угтадаг Үндэр хада

29

Сахиоусан мэтэ замда угтадаг Үндэр хада,
Саашалха бүрээ хабшал Зэдын эрье зубшыхат,
Санага, Далахай захын нютагуудта хүрэхэлта,
Сагаан Морин, Мэлээр нара зүб тойрожо бусахат.
Зэдын гол. Олон хобол, хүбшэ тайгын хүнды,
Зэргэлэн хубаряа гол горходын тоолоһон хүн үгы.
Захаамин шотагай түхэл зураг харажал мэдэ.
Иимэл түхэлөөр айлшада угтажа байдаг
Игаабари талатай, бүгшэм уулатай дайда
Илгаран гаража ерэхэл ираһан ном мэтэ.
Замда гаража, Захаамин дайдаар сэнгэе даа.
Зэрлиг зарлигаар ерэнэн муугаа орхижо, һайнаа
Зугаадаа гаргаад ябадаг зон гэе даа.
"Заа" гэдэг ёһоор Захааминда байһан хойноо.

30

Заа гэдэг ёһоор Захааминда байһан хойноо,
Захааминаар хэлэхэмни бэшэ аа бии даа.
Замбаа, мэхээр, аяга саймнай байна,
Захааминаар дуулаха дууншые бии даа.
"Наадаптаа ерэхэдээ, набтар үндэр таарадчоо,
Нааданһаа бусахада Надиин бэен даарадчоо", -
Наһан залуу, наадан хүхиюу саг һэн даа,
Залуу наһанай һайхан шарайн мүнхэдэ,
Замби түбиингөө хубиршагүй үнгэдэ
Зосоо сэнгүү, досоо дүүрэн ябагдана даа.
Түрэл дайда, түлижэ һууһан гал гуламта,
Түрэл орон гэжэ хүндэ байдаг ха юм даа.
Түүхэ, заншал. уг гарбалаараа бүрин хамта
Түрэл нэгэ һуунабди ая намхан аяндаа.

31

Түрэл нэгэ һуунабди ая намхан аяндаа,
Түмэн зоной түбэгтэй сагшые гаталагдаа.
Түнхэнһөө эхитэй түүхэ табиһан зон даа,
Түбхэн һуудалын мүнхэ дуугаар эдэлэг даа.
Аяр холоһоо гарбал нэгэтэй Алайр, Боохон,
Аха, Түнхэн, Захаамин - ами сүмөөхэн
Ажаһууһан Байгалай баруун талаархин.
Гүрэн түрынгөө задаржа унахы мэдэрһэн,
Гарбал угайнгаа залгаа, холбоо бэдэрһэн
Гайхалтай бэрхэ хүбүүдтэй манай уулаархин.
Элинсэг нэгэ "Уулын уладай уулзалга"
Эрын гурбан наадатай, зэлын торгон хязатай
Элдин шотагайнгаа хойморто айлшадаа золгон,
Эрьсэтэйхэнээр эхилһэниинь азатай.

32

Эрьсэтэй эхилһэниинь азатай, -

Эбтэй арадай эблэрэл эбдэрхэдээ,
Эли, далдын элирүүлэгшэгүй эзэтэй,
Эб хамтын худалгүйдэ зоной нинислэл бэрхэтэй.
Түрэл хэлэн түрүүшын худал гээшлэл ха.
Тэрэнэй һүүлдэ шуһанай худал гэрнцэлхэ,
Тахил, мүргэл, зоной заншал үгтэһэн лэ.
Хүрьһэтэ дэлхэй дээрэ үгтэһэн нэгэ наһан,
Хүүгэдэйнь худалаар дамжаһан хүнэй шуһан -
Хурын уһандал тараһан угай үндэһэн лэ.
Хонгоодор, шошоолог, һойһо, хүрхүүд, тэртэ -
Холоһоо гарбалтай Захаамин зоной яһан.
Холбожо нэгэдхэһэн буряад угай мүшэртэ
Холисо болоһон эдэл зоной угай утаһан.

33

Холисо болоһон эдэл зоной угай утаһан
Холо, ойрын холбоо мүнөө бэхилнэ.
Хобто, абдар соогоо ябталжа дараһан
Холын тэдэ хүнүүдэй зугаа дуулдажа эхилбэ.
Яһан угаа дамжаһа гэжэ мэдэлтэй,
Ямар аймагайбши - шуһаар элирнэ гэлтэй.
Яабашье, эсэгын долоон үе эндэһээ тоотойл.
Би өөрөө буряад түрэлэйб, тиймэһээ буряадби,
Буряад түрэл оронтой, түрэл хэлэтэй хүнби,
Баабайнгаа гуламтаар зонтоёо нэгэ тогоотойб.
Эрэ хүн эсэгэ талын долоон үе
Эрхэ бэшэ мэдэхэ ёһотой юм гэдэг,
Элинсэгэй уг дамжаһан хүнэй бэе
Эльгэлүүлжэ байха шуһатай юм гэдэг.

34

Эльгэлүүлжэ байха шуһатай юм гэдэг,
Элинсэгэй уг энэл худалаар тарадаг юм даа.
Эхэ дайдаараа хүнэй мүнхэ нэрэ мүрлэдэг,
Энэнэйл түлөө нангин түрэ тахидаг юм даа.
Зоной зонхилжо зохёһон заншал, гурим,
Зугаа дуугаар түүрээн ерэдэг түрэ хурим
Замби түбийн булта арадта адли нангин.
Агаар эдэлгэн ерэдэг хүхын дуугаар,
Алтан набшаа асардаг намарай хюругаар
Амидарал хэлгэдэг ажабайдалай долгин.
Ажабайдалай долгиндо шэдэгдэн, хэжэгдэн,
Агуу сагай урасхалаар үнгэрһэн үел даа.
Анда нүхэд, алли юрэл танилдан,
Айл зондоо ябаха гоёл даа.

35

Айл зондоо ябаха гоёл даа,
Аяга сай, табалгай эдээнэй хүндэ дээрэ
Аятай зугааһаа сэдхэл садагша ха юм даа,
Аянай зугаа аминдаа - хүдөө хээрэ.
Хүдөө хээрын зугаа өөрын онсо аягтай,
Худал үнэнэй холисолдоһон маягтай
Хужарлажа шагнахаар хөөрөө болодог даа.

ШОГ ХӨӨРӨӨНҮҮД, БАГАХАН ЗҮЖЭГҮҮД

ШАБАР ХӨӨРҮҮ ШАЛБААГ ХӨӨРҮҮ ХОЁР

Нэгэтэ Шалбааг хөөрүү Шандагатын голой эрьедэ урьхаар бариһан нэгэ шандагатай, муухан хуушан сахюур буугаа хууһан нүүлэдэ түшүүлэдэ, тамжинайнгаа утаанай агаарта таран дэгдэхые хонирхон хаража хууба.

Хүрмэг саһанай хүр-хүр гэһэн анир дуулдажа, Шалбааг хөөрүүгэй харан гэһээн, Шабар хөөрүү ехэл бардам шарайтай юумэн палпажа ябаба. Тэрэнь хүрэжэ ерэнээр ябаган уутаяа яндагад гэжэ хэгсэрээд, хүндэхэн юумые "хүс" гэтэр Шалбаагай урда хаяжа, дорьбоног буугаа хайрхаһан юумэ шэнги муухан буугайнь хажууда түшүүлжэ:

- Мэндэ! - гээд, зэргэлжэ хууха зуураа, - гансалан шандагатай аад лэ, гааһаа хүхэжэ хууна гүш? - гэбэ.

- Нэгэ бодон гахай энэ ара бээдэ хараад, арайл туранхай байхадань орхёод ябанаб, - гэжэ Шалбааг гааһаяа хайтар хороод, ехэ гэгшын утаа Шабар хөөрүүгэй урдаһаа "бад" гүүлэжэрхинэ.

Шабар хөөрүү энээниинь шоглобо гэжэ ойлгоһондоо бээс барижа, баһал хэтэ. тамхияа гаргажа, хэдэ сагаа бодолгодо үнгэргэхэ баатай болобол даа.

- Намдашни нэгэ томо гэгшын бодон дайралдаад, тогтожо үгэнгүй Тороншын ара баряад ошобо. Золигые! - гээд, Шабар хөөрүү үнэхөөр сухалдаа хүрэнэн болоно.

- Оо! Тиимэ бодон гахай бил орхихогүй хэн байнаб даа, - гэжэ Шалбааг хөөрүү үндэгэд гэнэ.

- А-а, нэгэ бугамни болоо даа. Үглөө морёороо ерэжэ, үлөөшэ мяхаа абаашахэб гэжэ бодоод, эрьсэб, - гээд Шабар хөөрүү ябахаар түхээршэбэ.

"Хоёр хөөрүүгэй хоорондоо хөөрөөн гарадаггүй юм", - гэдэг үгэ үнэн юм ха даа.

Хойто үглөөниинь Шалбааг хөөрүү сайлажа хуутараа, тэрэ Шабар ямар олзотой ерэбэ ааб, хэмээхэн ерэл даа гэжэ, Должод хамгаяа эльгээбэ ха. Ушар хайгаар тудалдажа, Шабар хөөрүү гэртээ үгы, хамганиинь гансаараа байба.

- Танайхин ехэ ашаатай ерэжэ ябаа бэлэй. Ямар олзотой ябажа ерээб? - гээд, мэхээс мэдүүлхэгүйн тула Должод зугаа соогоо худхан һагад Шабар хөөрүүгэй хамганһаа асууба.

- Юун байха юм. Шэнэнэнэй улха асарһан лэ байгаа хэн, - гэжэ тэрэнь сэхэ руунь табижархиба. Энээниие мэдэхэе ерэнэн Должод энэ тэрэ юумэ шашаа болоод, гэр тэшээ гэшхэлэй хэн.

Тэрэ гэрээр "уутишһи удархайгаар улаан юунэй холтоһон харагдаа хэм" - гээд, Шалбааг хөөрүүнь Шабар хөөрүүгээ түбэглэдэг болоо хэн гэлсэдэг.

Урда үнгэрһэн ушарай ехэшье үни болоогүй байхада, эртэ үглөөгүүр Шалбааг хөөрүүгэй һүни сугларһан хайбаа хуладхажэ байтарынь, зүүн хаяагай доодо үдхэн бургаһан соо хэбэртэй, ехэшье холо бэшэ, буугай дуун анирдаба. "Шабар!" - гэжэ аман соогоо дуугараад, Шалбааг гэртэ ороһоор, бушуухан хубсалжа, хэнэй буудаһые гэтэжэ хараха ханаатай, гэшхэлшэбэ ха. Хаяа дорохи булагһаа хабагүй ехэ мүльһэн гарашаһан, ябаһан замынь гүнзэгы хайб хаажэ, яахашье аргагүй, Шалбааг хөөрүү доодо талаарнь орёожо гараха баатай болобол даа.

Тиигэжэ хэргэг Шалбаагай хэмээхэн гэтэжэ ябатарынь, хоёр шэхэнэйнь хоорондо шэнгээр буугайнь дуун гарашаба. Гэтэжэ ябаһан хурса нюдөөрөө гэгтэ обёорходоо, Шалбаагай бээн шал нуларжа, хоёр хулынь хоноогдоһон юумэ шэнги тогтошобо.

Ушар юуб гэхэдэ, урдаханань тобогорхон мүльһэн обогод гэжэ дээшээ хүрөөд, хэды-яды хэмхэрдэһэн һайб соогуур һайран сэсэржэ, буугай дуун мэтэ абяан шэхэн соонь шэнхинэшбэ. "Ай халаг! Хүн лэ бү хараг!".

Шалбааг хөөрүү шамдуун гэртээ бусажа, дэбэрһэн зүрхсээ сайгаар даруулха ханаатай, дээрэ дээрэхэнь хорожо хуугаа һэн.

Тээд зоной нюдэн хурса байгаа гү, али тэрэ солиг, Шабар хөөрүү харажархиһан байгаа гү, бү мэдэе.

Хабарай дулаан амисхаал орошоһон, газраа уулзаһан зоной яаралгүй хөөрэддэхэ саг эхилээд байгаа. Нэгэтэ Шалбааг хөөрүү хүрээлһэн хүбүүдые хүүсэ энеэлгэжэ байба. Энэение хараһан Шабар хөөрүү хажуудань ошожо:

-Угы, Шалбааг, хаяхана бургаһан соо буудаһан хэн байгаа һэм? - гэбэ.

Баран хүбүүд энээн тухай баһал дуулаһан байгаа ха, бултадаа хүүшэбэд. Эдэ хүбүүдэй энээдэн, одоол, шалбаагта зуураһан шабараар нюурынь шабаһан шэнги байгаа һэн ха даа. Шалбааг үгэ дуугүй бушуухан саашаа ябашоо һэн.

Тиибэшье, хай даа, Шабар хөөрүү Шалбааг хөөрүү хоёрой бэе бэсэ түбгэлэхэнь үшөө болбол үгы ха даа. Хошон зугаа гарабалынь, хожом тандаа дуулгахаб.

ДИРЕКТОР БОЛООБ

- Директор болооб, - гээд, гэртээ ерэнээр һамгандаа хэлэбэб.

О-ё-ёо, тэрэмши хүхилһэн гээш! Зай забһаргүй дуугаржа эхилыш:

- Болоош, хая саашань. Ажал хэнэгүйш гүүлэжэл байхатайш адли бэшэ. Совхоз үргэһөө, дараһаашье хүдэлөөд лэ үзэлши. Булта зоной зараса байхаш, үдэр һүнигүй пастух шэнги харюулха, хараха юумэдын дүүрэн. Алишье сагта манайхин клубтаа ерэхэдээ, хана хаяа түшөөд лэ, пасхайлдажа һуугшад бэшэ гү? Хүгшэн, залуугүй адли болошоһон. Залуушуул гэжэ нойтон сусалын гал шэнги, носохо юумэгүй миил ууяжа һуухад. Али унтажа һуугша юумэд гү? Хэды-ядыхан лэ оролдосотой үхибүүд бии ха юм даа.

Нэн түрүүн малшадай байра байдал һайжаруул. Тиигээд требовадлэхэдш һайн байха. Шангалхал хэрэгтэй. Журам таһа барибал хаана ошохо юм, хэхэ ажалаа хэхэ. Ямар юм байха юм, бухгалтертай шүдхэртэйнь бултын таһа барибал, куда денутса.

- Угы, байзыш.., - гэн, хоорондуурнь үгэ хабшуулха ханаатай байтарши:

- Иигэжэ үг-маг гэжэ байгаа һаа, юун директор гээшэбши, - гээд, хоолойгоо бүри хурсадхаба. - Шангаар, шангаар "няд" гээд байха юм ха юм. Байз, шамдаа сагаан самса, тааруу галстук абажа үгэхэб. Мүнөөгөөр үмдэ, костюмши болохол даа. Вот, гутал, туфли үгыш, байгаарай, биш Феняһэ нурахаб. Үшөө хэнһээ юу нураха болодоноб даа?

Энэ һамбаанда түргэһэн дуугарбаб:

- Клубай директор болоолби. Завклуб гэжэ болёо, - гэбэб.

Һамгамши бүгэлэшбэ гү гэжэ ханахаар һалд хуушаба. Дүүниинь холоһоо гараһан шэнги:

- Бүришье үдэр, хүни гэр гэшые мэдэхээ болибо ха юмши даа, - гэжэ нулахацаар дуугарба.
Нэгэнэйнгээ иигэжэ байхада юун гэжэ хэлэлтэй юм даа?

АСУУДАЛ

Хабаадаха ньюрнууг:

Будуухай - 7-хи классай хурагша,

Гомбоодой - 4-хи классай хурагша.

Будуухай гэртээ номоо үзэжэ нууна. Гомбоодой орожо, хажуудань хуутараа, номуудынь ираха зуураа.

Гомбоодой. Буда ахай, боного гэжэ алиниинь хаанань байгша юм?

Будуухай. нэ. Иигээд үүдэн байна. Үүдэнэй хоёр талада иигээд хоёр модон нууна. Энэ хоёр модондой доодо таладань баһа модон хэбтэнэ. Үүдэ ороходоо, хүнүүд тэрэниие алхаад ороно... Ойлгоно гүш?

Гомбоодой. Үгы-ы...

Будуухай. Ямар мохоо юмши (ном абажа, гадарынь нээхэ, хааха зуураа). Энэ үүдэн болог лэ даа.

Гомбоодой. Үгы, тэрэ бэшэ. Би боного гэхэ юм гү, али боного гэхэ юм гү гэжэ нурахаа ханаалби.

Будуухай (энеэжэ). Боного, боного. Аман соошни алиниинь таарана, тэрэниинь лэ хэлээд ябыш.

Гомбоодой (өөртөө). Боного, боного, боного боного. (Будуухайда). Алинииньшые таарана.

Будуухай. Тиибэлынь нэгэ хэлэхэдээ боного гээд, дахин хэлэхэдээ боного гээд ябаарай.

Гомбоодой. Теэд бэшэхэдэ алиниинь зүб болохо юм?

Будуухай. Бэшэхэдэ гү? (бодолгото болон). Энэшни урданай үгэ гэшэ, төөбиинөөн нураарай.

Гомбоодой. Зай... Буда ахай, үшөө нэгэ үгэ асуухаа ханаа хэм.

Будуухай. Ямар үгэ?

Гомбоодой. Буряад үгэ. Шамайе буряад хэлээр табаар нурадаг юм гэхэдэ, ерэнэ ха юмбиб.

Будуухай. Зай, хэлыш даа.

Гомбоодой. Буда ахай, ангуури гэхэ юм гү, али агнуури гэхэ гү?

Будуухай. Ан гэжэ мэдэхэ гүш?

Гомбоодой. Мэдэхэ. Ой соо байдаг.

Будуухай. Зүб (нууриһаа бодожо, гэтэн һагад). Буугаа баряад лэ ой соогуур хэмээхэн ябахаш.

Гомбоодой. Би мүнөө заахан байна ха юмбиб.

Будуухай (амандаа хургаа барижа). Бү шууя! (Гомбоодойдо заабарилан). Ангуурида гараад, дуугарангүй, хэмээхэн ябаха хэрэгтэй. Ши ан гэжэжэ ябана ха юмши.

Гомбоодой (аргаахан). Ойлгооб (нууриһаа бодожо, гэтэлсэнэ).

Будуухай (маряжа ябатараа). Бай, бай. Гүрөөһэн (шагаана). Түү-үүс!

Гомбоодой. Оноо гүш?

Будуухай. Оноо. Олзотой ангуури болоо.

Гомбоодой (дорюуханаар). Бидэ хоёр ангуушад болошобобди, ды-аа?

Будуухай. Но-о! Зай, иигээд ойлгоо гүш?

Гомбоодой. Ойлгоо!

Будуухай. Ан гэжэ үгэһөө ангуури, ангуушан гэжэ үгэнүүд бии болоно

ха юм.

Гомбоодой. Би томо болооб агнахаб.

Будуухай (бодолгото болон). Агнахаб бэшэ, ангуурида гарахаб гыш.

Гомбоодой. Таабай юундэ "агнажа ябахатаа" - гээд хөөрэгшэб.

Будуухай. Таабайшни буруу хэлэнэ.

Гомбоодой. Таабайшни хаана ошооб гээд хүнэй асуухада, агнахаяа ошоо гэгшэб. Ангахаяа ошоо гэхэ байгаа гүб?

Будуухай. Юун гэхээ таабайһаан ошоод хура.

Гомбоодой (мууданги). Үгы, би үглөөдэр багшаһаан асуухаб (гаража ошоно).

ХҮШЭГЭ.

САДСАРЫНЬ ЭДЮУЛ

Хабсаагаха ноурнууг:

Хүлхэй - баян.

Наршии - наймаашан.

Будамшуу.

Хүлхэйн **һамган.**

1-ДЭХИ ҮЙЛЭ

Будамшуу юунэйшьеб нүхэ шэншэлжэ байтараа, хүнэй ерэхые хараба ха, нүхэн дээрэ хуушана. Уданшьегүй хоёр хүнэй хөөрөлдэхэ дуулдана.

1-хи абьян. Шамайгымни Хүлхэй баян гэжэ хүн бүхэн мэдэхэ байна даа.

2-хи абьян. Наймааша Наршии гэжэ найман зүгтэ шамайгым баһал мэдэхэ ха юм даа.

1-хи абьян. Газар газараар наймаа хэжэ ябагдаал даа. Хүлхэй Наршии хоёр хөөрөлдэһөөр орожо ерэнэд. Будамшууе обёорнод.

Хүлхэй. Үгы, энэ хүйтэндэ юу хэжэ хуунаш?

Будамшуу (шэбэнэн хагад). Хоёр үнэгэн энэ нүхэ руу орошоо (шэшэрнэ, хабтаганана).

Наршии. Хэзээ?

Будамшуу. Үглөөгүүр, бүрэг-бараг боложо байхада. Хубаажа абахабди... Битнай тэрэ айлда ошожо, сай уугаад ерэхүү. һахьяд байгыт.

Хүлхэй. Ши хаанаһаа ябаһан, хэн гээшэбши?

Будамшуу. Би Садсарын Эдюул гэшэб. һорнии баяниие мэдэхэ гүт, нэгэ нотагайб.

Наршии. һорнии, һорнии. Садсар. Иимэ нэрэнүүд юундэ һанаандам ороногүйб.

Хүлхэй. Холын газараар ябаад, ойрынгоо зониие мартаа бээш. (Будамшууда). Ошо, ошо, дулаасаад ерэ.

Будамшуу. Зай, зай, һайн лэ һахижа байгыт, алдабат. Одоол һайхан үнэгэд юм (ошоно).

Хүлхэй (Наршиида). Ошо, нэжээд сулахан гэшүүһэ оложо ерэ. Хубаари болгожо яахамнайб, хойулаал хубаажа абахын арга бэдэрэе.

Наршии. Нээрээшье даа. Мүнөө сагташ үнэгэнэй арһан үнэтэйхэн ха юм (ошоно).

Хүлхэй нүхэ руу шагаагаад, нүхэ таглаад хуушана. Наршии гэшүүһэ асарба. Гэшүүһэ барижа, нүхэнэй хоёр тээ зогсонод.

Хүлхэй. Басагамни үнэгэнэй арһа гээд үглөө бүри эригшэ юм һэн.

Наршии (аргаар гэжэ тэмдэг үгөөд). Утахамнай гү?

Хүлхэй. Байз, хүлесе (нүхэ руу үнэрдэнэ). Эндэшни юушье үгы шэнгил.

Наршии (баһа үнэрдэнэ). Үнэр байнал даа. Тээд үнэгэнэй гү, бэшэ гү?

Хүлхэй (үшөө үнэрдэнэ). Энэ солиг мэхэлбэ даа.

Наршии. Мэхэлээ?! Хара гойр зайлаа гү, али танайда ороо гү?

Хүлхэй. Хэмнай хараба (гэр тээшэ хаража). Газашаа гарахал юумэн үгы даа (шангаар). Эдюул! Садсарын Эдюул!

Наршии. Садсарын Эдюул! Садсарын Эдюул!

Хүлхэй. Ябахамнай бэшэ гү даа.

Хоюулан хашхаралдаһаар саашалнад.

II-ДОХИ ҮЙЛЭ:

Саашанхи үйлэ Хүлхэйн гэртэ болоно.

Будамшуу (орожо, Хүлхэйн һамгые золгоно). Мэндөө! Зай, амгалан тайбан һуужа байна гүт?

Һамган. Тайбан, тайбан. Наашаа һуугты.

Будамшуу. Гэрэймнай эзэн хэн гэшэб?

Һамган. Хүлхэй гэшэ, иигээд лэ хэлэбэл булта ойлгохо байха (энеэжэ). "Хүлхэйгөөд лэ", - гэжэ хараа хараһаар байтарни иимэ нэрэ шэнгэшоо юм даа.

Будамшуу. Ээ, юундэ тиитэрынь харааба гэшэбта?

Һамган (сай, табак табиха һамбаандаа). Яахабши даа, тухашарһан сагтаа дуугаржархихаш. Хэлэһэн үгыш тодоод абаха амитад энээ руумнай бии даа.

Будамшуу (түргэ-түргэн эдеэлнэ). Ай, солигуудые. Хэлынь таһа тайраха байгаа.

Һамган (духаряа аягалба). Бараг юм бээээ, эрэ хүн нэрэ даажа ядаха хэн гү?

Будамшуу. Зүб даа. Зай, үбһэнтнай арьбан, үхэртнай тарган ондо орожо байг.

Духарятнай аршаан боложо,

Бэендэмни шадарлаг.

Дуугарһантнай зугаа боложо,

Зүрхэндэмни шадарлаг. (Ууна).

Һамган. Юун гэхэн һэжэгтэй юрөөл гэшэб. Байз, тамнай хэн гэшэбта?

Будамшуу. Будамшуу гэшэб.

Һамган (архи аягалан). Будамшуу?! Будамшуу гэшэ гүт? (Энеэжэ).

Будамшуу (уужа). Ондоо шэнги байна гүб? (Дуугаа дуулажархина) Залуу наһан үнгэржэ, хоолой замарһатажа ябана даа. Холоһоо абяан дуулдана. Гэртэхин шагнанад. "Садсарын Эдюул" - гэхэн хашхаралдаан бүдэхээр дуулдана. Һамган гарана. Дуулдана: "Садсарын Эдюул". Һамганай абяан тодоор: "Эдюулжэл байнаб". Һамган ороно.

Һамган. Сайлагты, сайлагты. Манайхин ерэхэ болобо ха.

Будамшуу. Одоо садагдаба даа. Ехэл һайн гэшэ. Харгы холо, ябаагүйдэ аргагүй.

Һамган. Бү яарыт, эртэ байна ха юм.

Будамшуу. Һуудал таргадабал, һүнидэжэ болохош,

Зугаа угадабал, зууралдажа болохош, - Зай, баяртай! Хүлхэйдөө мэндэ хүргөөрэйгты. (гарана).

ГАРШАГ

Дууша, шүлэгшэ, дүрбэн тэгшэ нүхэрнай хэн. В.Данжалов.....	3
Захаамин нютаг.....	6
Сахирни.....	7
Уран Дүшэ.....	7
Улхансагай Аршаан.....	8
Манай Захаамин.....	8
Бодол.....	9
Сахир гол.....	9
Нютагаймнай дангина.....	9
Минии бурхадни.....	10
Шэнэ жэл угтуулан.....	11
Уулзалгануудай удха.....	11
Найдал.....	12
Хуһан модон.....	12
Хэрбээ.....	13
Бэлшэрэй байшан.....	13
Намарай тайга.....	14
Сахирай дунда хургуули.....	15
Угай залгаа.....	16
Түнхэн нютагай урагуудта.....	16
Үндэр наһатай үбгэд хүгшэдөө һанахадаа.....	17
СССР-эй унахада.....	18
Хүн, намайе бү сохиш.....	18
Дуулгын сууря дууланаб.....	19
Түрэхэн үдэр.....	19
Мэндэл һалирхаб.....	20
Үрээл.....	21
"Уран Дүшэ" нэгэдэл.....	21
Мартын 8-наар.....	22
Нютагайнгаа пөздүүд тухай һанамжа.....	23
Сагаалганаар... дахин нүхэдтөө.....	24
Богони мүнүүд.....	25
Далаад оной үзэгдэлнүүд.....	26
Хабар болоо.....	28
Таба сагаа.....	28
Хасуури.....	29
Үбэлэй сааша.....	29
Саньин мүрөөр.....	30
Шэнэ жэлэй елкодо.....	30
Саһан.....	30
Энээгээб.....	31
Эжыдээ туһалнаб.....	31
Намар.....	32
Харюу.....	32
Шог дуун.....	32
Далай тухай поэмэ.....	33
Саг тухай сонедүүд.....	51
Шабар хөөрүү Шалбааг хөөрүү хоёр.....	62
Директор болооб.....	63
Асуудал.....	64
Садсарынъ эдюул.....	65

Литературно-художественное издание

Василий Арсаланович Аюшеев

Голубой мой Цакир

(стихи и рассказы на бурятском языке)

СПОНСОР – ЗАКАМЕНСКАЯ РАЙОННАЯ АДМИНИСТРАЦИЯ

Составители **В.В.Аюшеев** и члены литературного объединения
"Уран Дүшэ"

Редактор **Л.Д.Тапхаев**

Компьютерно-издательский центр газеты "Буряад үнэн":
набор, верстка и печать **Ж.В.Доржиевой**.

Фальцовка и переплет **Б.Д.Гыргенова** и **Г.Ц.Ешижамсуева**.

Лицензия ЛР № 040895

от 18.05.98 г.

ИБ № 29

Усл.печ. л. 4,25 Формат 60 x 84 1/16. Тираж 300 экз.

670000, г.Улан-Удэ, ул.Каландаришвили,23
ГУП "Редакция газеты "Буряад үнэн"

